

Familiestøttende tiltak for barn og familier for å forhindre eller begrense konsekvensene av vedvarende familiekonflikt

Temanotat

Program
Velferd, arbeidsliv og migrasjon – VAM

Familiestøttende tiltak for barn og familier for å forhindre eller begrense konsekvensene av vedvarende familiekonflikt

Temanotat

Aina Winsvold, Marie Hatlelid Føleide og Tonje Gundersen

© Norges forskningsråd 2016

Norges forskningsråd
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Oslo, januar 2016
ISBN 978-82-12-03477-8 (trykk)
ISBN 978-82-12-03478-5 (pdf)

Publikasjonen kan bestilles og lastes ned fra
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Opplag: 250
Trykk: 07 Gruppen/Forskningsrådet
Grafisk design omslag: Design et cetera AS
Foto/ill. omslagsside: Shutterstock

Innholdsfortegnelse

Utgivers forord	5
Forord	7
Sammendrag	9
Summary	10
Liste over forkortelser	11
Kapittel 1 Innledning	13
1.1 Bakgrunnen for temanotatet	13
1.2 Begrepsavklaringer og avgrensninger	13
1.2.1 «Høykonflikt» er lite presist definert i litteraturen	13
1.2.2 Risikofaktorer ved høykonflikter: en stress-sårbarhetsmodell	14
1.2.3 Avgrensning av begrepet tiltak	15
1.3 Lover som regulerer mekling og avtalebrudd i Norge og andre nordiske land	15
1.3.1 Lovgivning og meklingsordninger i Norge	15
1.3.2 Lovgivning og meklingsordninger i de andre nordiske landene	15
1.4 Framgangsmåte og inklusjonskriterier for temanotatet	16
1.4.1 Framgangsmåte og inklusjonskriterier	16
1.4.2 Kjennetegn ved den tilgjengelige litteraturen	17
1.5 Innholdet i rapporten	17
Kapittel 2 Problembildet	18
2.1 Konflikter ved samlivsbrudd	18
2.2 Konflikter om samværsrett, barnefordeling og foreldreansvar	18
2.2.1 Barneverntjenestens ansvar etter loven	18
2.3 Årsaker og risikofaktorer	19
2.3.1 Kommunikasjonssvikt og krenkelses	19
2.3.2 Konflikter om samvær og barnefordeling	19
2.3.3 Har foreldre i høykonflikt noen særskilte kjennetegn?	19
2.4 Konsekvenser for barn og unge av høy foreldrekonflikt	20
2.4.1 Høyt konfliktnivå påvirker barns atferd og psykiske vansker	20
2.5 Foreldrekonflikter som involverer psykiske lidelser, rus og voldsproblematikk	20
2.6 Barnevernets rolle	21
2.7 Samarbeid mellom barnevern og andre etater	22
2.7.1 Ulike oppfatninger og forskjellig praksis	22
Tiltak for å hjelpe foreldre til å forebygge og håndtere høykonflikt	24
Kapittel 3. Når paret bor sammen – forebyggende og behandlende tiltak	25
3.1 Samlivskurs	25
3.2 Samlivskurs til par som sliter	26

3.3 Nordiske erfaringer med samlivskurs	27
3.4 Samlivskurs for familier med barn	27
3.5 Parterapi	28
3.6 Oppsummering.....	28
Kapittel 4. Når par er i ferd med å gå fra hverandre - mekling	30
4.1. Mekling i saker med høy konflikt	30
4.2 Faktorer som kan bidra til konfliktdemping	32
4.3 Minoritetsforeldre og mekling.....	32
4.4 Barns deltakelse i mekling.....	33
4.5 Oppsummering.....	34
Kapittel 5. Når paret har flyttet fra hverandre – tilbud til foreldre og barn	36
5.1 Foreldrekurs	36
5.2 Rettspålagte forhandlingsmodeller i Norden	38
5.3 Foreldrekoordinatorer	38
5.4 Tiltak for å støtte barna	39
5.5 Oppsummering.....	40
Kapittel 6. Oppsummerende konklusjon	42
Litteratur	45

Utgivers forord

Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM) har som mål å bidra til en informert offentlig, demokratisk debatt om velferd, arbeidsliv, integrering, migrasjon og andre aspekter ved velferdssamfunnet og dets utvikling framover.

Som et ledd i dette har programmet tatt initiativ til å få utarbeidet en mindre serie av temanotater om utvalgte emner innenfor det brede VAM-feltet. Det er programstyrets ønske at slike notater skal oppsummere og formidle tilgjengelig forskning og kunnskap om sentrale samfunnsproblemer på en enkel og oversiktlig måte, til nytte for både forskere, politikktutviklere, andre brukere og allmennheten.

Programmet lyste høsten 2014 ut midler til å utarbeide tre temanotater. Notatene gir en oversikt over forskningen på bestemte områder og hva som er viktige resultater og kommende forskningsproblemer. Det ble lyst ut midler til temanotater innenfor temaene:

Forskning om et inkluderende arbeidsliv:
Tilknytning til arbeidslivet for personer med nedsatt funksjonsevne
Innvandrerkvinner tilknytning til arbeidslivet
Forskning om familiestøttede tiltak.

Temanotatet Familiestøttende tiltak for barn og familier for å forhindre eller begrense konsekvensene av vedvarende familiekonflikt er utarbeidet av Aina Winsvold, Marie Hatlelid Føleide og Tonje Gundersen ved Høgskolen i Oslo, Velferdsforskningsinstituttet NOVA. Programstyret vil takke forfatterne for vel utført arbeid.

Innholdet i notatene står for forfatterens egen regning.

Oslo/Bergen januar 2016
Alf-Erling Risa
programstyreleder

Forord

Dette temanotatet er skrevet på oppdrag av Norges Forskningsråd. Målsetningen med notatet har vært å lage en sammenfatning av nordiske og annen relevant internasjonal forskning om familiestøttende tiltak. Hovedtemaene som behandles er hvordan man kan forebygge og avhjelpe konflikter mellom foreldre, der slike konflikter vil ramme barn. Dette har vært et både krevende og interessant oppdrag. Krevende fordi det ikke foreligger særlig mye norsk og nordisk forskning om temaet, og interessant fordi den forskningen som foreligger viser hvor viktig det er å få til gode metoder for å forebygge og håndtere konflikt mellom foreldre.

Vi vil takke NOVAs forskningsbibliotekar, Tordis Korvald, for uvurderlig hjelp med litteratursøkene som ligger til grunn for oversikten. Vi vil også få rette en takk til Forskningsrådets referee som kom med gode og konstruktive innspill til en tidligere versjon av notatet. Vi vil også rette en takk til våre kolleger på NOVA som har lest og gitt innspill. En spesiell takk til Elisabeth Backe-Hansen og Aisha Synnøve Demiri som har gjort en stor innsats i sluttfasen. Den endelige rapporten står for forfatternes regning.

Oslo, januar 2016

Aina Winsvold, Marie Hatlelid Føleide og Tonje Gundersen

Sammendrag

Både i Norge og andre land er det en velferdspolitisk målsetting å arbeide for et likestilt og et samarbeidende foreldreskap etter skilsmisse. De senere årene er det derfor gjennomført flere policy-endringer med dette formålet. Viktige eksempler er utvidede fedrekvoter ved nedkomst og det at delt, daglig omsorg fortrinnsvis skal være hovedalternativet ved skilsmisse. Samtidig vil det alltid være en del samlivsbrudd som ledsages av alvorlige konflikter mellom partene, der barna på ulike måter kommer i skuddlinjen. Likeledes vil det alltid være parforhold som ikke ender med separasjon og skilsmisse selv om de kanskje burde gjøre det, der det også er store og vedvarende konflikter. Konflikter i parforhold, enten de fører til oppløsning av parforholdet eller ikke, anses å være skadelige for barna så vel som for de voksne på kort og lang sikt, særlig når konfliktene blir alvorlige og langvarige.

Temaet for dette notatet er støttende tiltak for familier som står i fare for å komme i, eller som befinner seg i såkalt høykonflikt, i forbindelse med konflikter i parforholdet eller i forbindelse med barnefordeling etter skilsmisse. Som Helland og Borren (2015) påpeker i sin gjennomgang av litteratur om foreldrekonflikt, er begrepet «høykonflikt» lite stringent definert selv om det brukes ofte. En «ytre» definisjon av høykonflikt kan være saker der partene ikke klarer å bli enige etter mekling i forbindelse med skilsmisse, og eventuelt avbryter meklingen uten inngåtte avtaler. Denne definisjonen anses imidlertid ikke å være tilstrekkelig, og forfatterne argumenterer for en «indre» definisjon som vektlegger psykologiske forhold og prosesser. Her forstås høykonflikt som konflikter eller kommunikasjonsmønstre som er destruktive, eller som henger sammen med lav kvalitet eller stabilitet på parforholdet. Foreldre som befinner seg i høykonflikt, har ofte store problemer selv, og klarer ikke eller mestrer ikke å se barnas behov. Flere studier betoner hvor vanskelig det er å nå disse familiene, og fremhever behovet for å utvikle allerede eksisterende metoder for å nå fram til, holde på, og hjelpe dem.

Det eksisterer flere intervensjoner og metoder som i større eller mindre grad bidrar til å redusere foreldrekonflikt. De mest brukte metodene i familievernet er *parterapi*, *samlivskurs* og *mekling*. Studier viser at *parterapi* fungerer best for par med relativt få problemer hvis målet er å opprettholde parforholdet.

Samlivskurs ser ut til å fungere best for foreldrepar med størst risiko for forverring av kvaliteten på samlivet. Det kan bidra til en forbedret kommunikasjon og økt tilfredshet med parforholdet. Både parterapi og samlivskurs har vist seg å ha en positiv og forebyggende effekt ved at de kan bidra til å unngå at et høyt konfliktnivå utvikler seg. Når det gjelder *mekling*, viser studier at dette fungerer best når det er lavt konfliktnivå, og at tiltaket ikke er tilstrekkelig for å hjelpe familier som befinner seg i høykonflikt.

Det finnes kun ett tilbud for skilte foreldre i Norge – *fortsatt foreldre*. Flere internasjonale studier viser at kursene kan ha en god konfliktdependende virkning, også i forhold til personer i høykonflikt. Bruk av *foreldrekoordinator* er et forholdsvis nytt tiltak som ennå ikke er tatt i bruk i Norge. Internasjonalt har foreldrekoordinatorordningen vist gode resultater, samtidig som det kan by på utfordringer å avgjøre hvilken rolle og mandat en slik koordinator skal ha. Rapporten vil vie dette tiltaket ekstra oppmerksomhet.

Kunnskapsgjennomgangen viser at tilbudet til familier som nærmer seg et høyt konfliktnivå må videreutvikles. Generelt viser studier på tvers av tiltak at tilbudene bør være av en viss varighet for å ha effekt i høykonfliktsaker. Det virker også som om flere parallelle tilbud til familien kan hjelpe. Her er det ikke minst viktig å gi støtte til barnet samtidig som foreldrene får hjelp. De mest gunstige tiltakene for barn som opplever foreldrekonflikt, vil være å redusere foreldrenes konfliktnivå. Men forskningen viser at også barn behøver støtte i en slik situasjon. Det finnes både *støttende tilbud til barn* og det finnes ulike modeller for å inkludere dem i mekling og/eller beslutninger om samvær eller andre forhold. Brukerundersøkelser og evalueringer viser at slike tiltak bidrar til å hjelpe barn og unge til å håndtere konflikt og sine egne følelser på en bedre måte.

Gjennomgangen viser at det er et klart behov for oppdatert, norsk forskning. Det er behov for studier med et longitudinelt perspektiv som undersøker dimensjoner som høy og lav konflikt, grad av samarbeid, samarbeid med skiftende familiedannelser for de tidligere ektefellene, betydningen av tid som går etter bruddet, barnas medvirkning og hvordan barna opplever konflikten der og da og over tid.

Summary

This report presents a review of the most recent research conducted within the Nordic countries and internationally, concerning supportive interventions in high-conflict families. The research focuses on high-conflict families most often in conjunction with child custody cases following divorce. The report is written by assignment from The Research Council of Norway. The aim is to gather up-to-date knowledge about potential consequences for the children affected by high conflict, which methods and procedures are available to children and their families, the knowledge basis that informs the course of action by the public sector, and also the effect of these measures. Also part of the report is preventative measures and interventions that might be constructive in different stages of a cohabitation that is at risk of separation or that has undergone separation.

Parents in high-conflict often find themselves in a difficult situation. They might go through other, additional problems and therefore lack the resources to maintain their children's needs. Several studies pertain to how difficult it is to access the parents in question, and emphasize a need to further develop existing methods to reach and help these families, whilst preventing the family's withdrawal from the services given.

There are several interventions and methods that can contribute to a reduction in parent conflict. The methods most often used in the Norwegian family welfare offices are *couples therapy*, *cohabitation training courses*, and *mediation*. Research shows that *couples therapy* is most effective for couples experiencing few problems. *Cohabitation training courses* are of benefit to parents whose relationship is at risk of deterioration, through improving communication and perceived satisfaction of their relationship. This type of measure has shown to have a positive effect by preventing an escalation of the conflict level. In terms of *mediation*, studies show that this is a measure that is most effective when there are low levels of conflict, but it is not sufficient in helping families that are in high conflict.

Only one initiative in Norway involves *parent training* aimed towards divorced parents. Several international studies suggest that this type of training has a positive effect on conflict, also in terms of high conflict cases. The use of *parent coordinators* is a relatively new measure that has not yet been tested in Norway. Internationally, the *parent coordinator* arrangement has given promising results, while bringing forth challenges related to the extent of the coordinator's mandate and authority.

The review demonstrates that the initiatives available to high conflict families are in need of further development. Generally, research on the wide range of initiatives shows that they need to be of a certain duration to be able to demonstrate any effect amongst high conflict cases. It appears that parallel initiatives can increase positive effect as well. For instance, it may be of importance to support children as well as the parents. The most favorable initiatives towards children that are experiencing parent conflict are those that reduce levels of conflict. However, research shows that children are also in need of support in these situations. There are *supportive initiatives towards children* such as different models that include them in mediation and/or decision-making on custody cases and other issues. User surveys and evaluations show that such measures assist children in processing conflict and their emotions.

The review reveals a need for current Norwegian research. There is a need for longitudinal studies that explore dimensions such as high and low conflict, degree of cooperation, cooperation between the parents as family structures change following separation, the significance of time following separation, the child's participation and its experience of the conflict, both during the conflict and over time.

Liste over forkortelser

ACME	«Association for Couples in Marriage Enrichment»
BLD	Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
Bufdir	Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
CC	«Couple Communication Program»
CODIP	«Children of Divorce Intervention Program»
CoMeT	«Conjoint Mediation and Therapy»
DSM	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder
EST	Empirisk støttet behandling
FORM	«Foreldre i mekling»
ICD	International Classification of Diseases
NOSEB	Norsk senter for barnevernsforskning
PREP	«Prevention and Relationship Enhancement Program»
RCT-studier	Randomiserte kontrollerte studier
RE	«Relationship Enhancement»

DEL I

Kapittel 1 Innledning

1.1 Bakgrunnen for temanotatet

Formålet med dette temanotatet er å gi en oversikt over nyere nordisk og relevant internasjonal forskning om støttende tiltak for familier som befinner seg i høykonflikt, som oftest i forbindelse med barnefordeling etter skilsmisse, og som bærer preg av et lite fungerende samarbeid med fastlåste mønstre. Notatet er skrevet på oppdrag fra Norges forskningsråd. Oppdraget har gått ut på å sammenstille oppdatert kunnskap om konsekvenser for de berørte barna, hvilke virkemidler og metoder som brukes for å hjelpe barn og familier, hva som begrunner valget av tiltak, samt om effekten av tiltak der slik kunnskap foreligger. Notatet konsentrerer seg om studier som omhandler foreldrenes konflikt med hverandre, da kvaliteten på foreldres parforhold har en klar sammenheng med barns reaksjoner og atferd. Vi har i særlig grad vært interessert i studier og programmer som omfatter såkalte høykonfliktsaker, som defineres nærmere i del 1.2, heller enn konflikter i sin alminnelighet. Denne avgrensningen har imidlertid ikke vært så enkel som antatt i utgangspunktet for det første fordi begrepet «høykonflikt» er lite stringent definert, for det andre fordi det foreligger få nyere studier med en slik tilnærming, særlig i Norden.

Forskning på feltet viser tydelige, negative virkninger av vedvarende familiekonflikter for barn og unges fungering på helt sentrale livsområder, og at slike konflikter øker sannsynligheten for utvikling av emosjonelle, kognitive og mentale problemer (Nilsen m.fl. 2012; Nordanger 2015; Gerdts-Andresen 2011; Buehler og Welsh 2009). Samtidig viser forskning at foreldre i konfliktfylte relasjoner kan endre atferd dersom de får riktig støtte og opplæring (Borren og Helland 2013; Borren og Skipstein 2013). Det er derfor viktig å finne ut hva som kan bidra til å dempe konfliktnivået og skape bedre livsbetingelser for familiene.

De vanligste intervensjonene for konfliktdeмпing er samlivskurs, parterapi, mekling og foreldrekurs etter skilsmisse. De to førstnevnte kan også ha som mål å bedre relasjonen mellom partene slik at parforholdet kan opprettholdes. Intervensjonene har som felles mål å bedre foreldrenes fungering og derigjennom bedre barns oppvekstvilkår, enten prosessen ender med separasjon og skilsmisse eller ikke. Det finnes forskjellige metoder for ulike faser. Sentrale

elementer som vanligvis inngår, er å lære foreldre hvordan de kan forebygge eller håndtere konflikter, finne fram til gode fellesløsninger samt fremme god forståelse og kommunikasjon både innenfor parforholdet og etter et brudd.

Familievernkontorene tilbyr de fleste tiltakene for familier som opplever konflikter eller kriser. Selv om det finnes alternative lavterskeltilbud, er disse avgrenset mht. målsettinger og klientgrupper. Generelt viser brukertilfredshetsundersøkelser at de fleste foreldre er fornøyd med den hjelpen de får, og at de opplever at hjelpen har en positiv effekt på familiens hverdag og samhandling (Skauli 2009).

I tillegg kommer ulike meklingsordninger, enten i regi av familievernkontorene eller i regi av rettsapparatet (Rønbeck 2006, 2008; Rønbeck et al 2010). Disse er spesielt innrettet på å hjelpe foreldre der konfliktnivået er så høyt at den ene eller begge krever en rettslig avklaring av spørsmål knyttet til barnefordeling og samvær. I Norge har dessuten barneverntjenesten de senere årene i sterkere grad blitt involvert i det som ofte nettopp kalles høykonfliktsaker, det vil si situasjoner der en konflikt mellom separerte og skilte foreldre antas å gå så mye ut over barna at deres utvikling utsettes for skade eller alvorlig fare (Stang 2014). Dette gjelder særlig saker der en eller begge foreldre mistenkes for å utsette barna for vold eller seksuelle overgrep, eller eventuelt omsorgssvikt som følge av konflikten mellom foreldrene.

1.2 Begrepsavklaringer og avgrensninger

1.2.1 «Høykonflikt» er lite presist definert i litteraturen

I en nylig utkommet rapport fra Folkehelseinstituttet om foreldrekonflikter og risikofaktorer for høy konflikt, påpeker Helland og Borren (2015) at det ikke er enighet verken innen relevant forskning eller blant ulike yrkesgrupper om hvordan begrepet høykonflikt skal defineres, eller om hva som kjennetegner par med særlig høyt konfliktnivå. En avgrensning som kan gi mening, er konflikter som er så intense og langvarige at de får negative konsekvenser for parforholdet, partnerne og andre familiemedlemmer, da primært barn. Som Helland og Borren skriver (2015:10), baserer samtidig definisjonene av

høykonflikt seg gjerne på ytre beskrivelser av parets situasjon. Eksempler på dette vil være der parene henvises til familievernet på grunn av konflikter som er ødeleggende for dem selv og/eller barna, eller der par etter brudd ikke klarer å inngå avtaler etter ordinær mekling eller avbryter mekling uten inngått avtale. Et annet eksempel er par som gjentatte ganger bringer spørsmål om daglig bosted og samvær inn for retten. Dette anses imidlertid ikke som tilstrekkelig. Forfatterne mener det er behov for en mer omfattende definisjon, som kan bidra til beskrivelser av hvordan høykonflikt skiller seg fra andre konflikter, og identifikasjon av sentrale kjennetegn ved høykonfliktpar (2015:17). De fant imidlertid lite litteratur som definerte høykonflikt spesielt, og artiklene som omhandlet denne problematikken var i hovedsak kliniske eller teoretiske oppsummeringsartikler som ikke baserte seg på systematiske, empiriske undersøkelser (2015:22).

I en tidligere kunnskapsoversikt om intervensjoner for å dempe familiekonflikter, nevner Borren og Helland (2013:10) fem ulike konflikt dimensjoner. Disse dimensjonene er konfliktens *uttrykk*, som kan spenne fra meningsutvekslinger til bruk av vold, *hyppighet*, *varighet*, *intensitet* og *innhold*. I tillegg til disse dimensjonene er det viktig å ta hensyn til i hvilken grad konflikter blir *løst*. Nilsen m.fl. (2012: 12) peker på at *tidsaspektet* er viktig for å vurdere konflikten – om den skjer mens parforholdet er intakt, under et brudd eller etter bruddet. Hvilken fase familien befinner seg i, vil følgelig påvirke hva konfliktene handler om, og hvordan den bør vurderes.

Man kan snakke om høykonflikt når en eller flere av de fem dimensjonene er intensive i negativ forstand. Det er ikke sjelden at konflikten utvikler seg til å bli altopplukkende, på den måten at alt ses i relasjon til det konfliktfylte forholdet. Som Jevne og Ulvik (2012) påpeker, vil synet på konflikt også være avhengig av hvilket perspektiv partene har. De viser til hvordan konflikter ikke alltid har et entydig innhold og at avgrensning av problemfelt kan være vanskelig. De trekker samtidig fram ulike kjennetegn ved par som befinner seg i høykonflikt. Det ene kjennetegnet er en relasjon gjennomsyret av konflikter, aggresjon, negative attribusjoner, og forsvar og parering av angrep. Det andre kjennetegnet er en relasjon preget av at partene opplever å befinne seg i et fiendtlig og usikkert miljø preget av gjensidig mistro. Hvis det er barn involvert, er det heller ikke uvanlig at foreldrene anklager hverandre for å gi barna dårlig omsorg. Eriksson (2012) mener det er hensiktsmessig å skille mellom tvister som i bunn handler om:

- Dårlig kommunikasjon mellom foreldre
- Saker der det forekommer vold og overgrep, og
- Saker som omhandler foreldres forsøk på å skape en dårlig eller manglende relasjon mellom barna og den andre forelderen.

Eriksson viser til at dette også er faktorer som kan være til stede samtidig og påvirke hverandre gjensidig.

Med andre ord er flere forfattere inne på samme problemområde i avgrensningen av «høykonflikt», nemlig at det skal handle om vedvarende og intense konflikter over tid, der man i siste instans vil oppleve både vold og overgrep enten som et resultat av konflikten eller eventuelt som en eskalering av en langvarig prosess. Vi anser disse avgrensningene som tilstrekkelige for vår videre gjennomgang.

1.2.2 Risikofaktorer ved høykonflikter: en stress-sårbarhetsmodell

Helland og Borrens (2015:41-47) litteraturgjennomgang inneholder også et kapittel om risikofaktorer og sammenfallende vansker hos høykonfliktpar. Det understrekes at disse vanskene ikke er spesifikke for høykonfliktpar, men at de eventuelt kan bidra til lettere å identifisere disse familiene. For det første nevnes fire aspekter ved den enkelte partner som har vært studert, og som knyttes til *sårbarhet ved partenes oppvekst og personlige egenskaper*:

- Negative erfaringer fra egen oppvekstfamilie, som høyt konfliktnivå og voldelige konflikter mellom foreldrene og ulike former for dysfunksjonell familiefungering
- Utrygg tilknytningsstil for foreldrenes del
- En personlighetsstil som preges av fiendtlig og kontrollerende atferd i konfliktsituasjoner
- Psykiske plager, særlig depresjon og rusmisbruk

I tillegg kommer stress knyttet til sosioøkonomiske forhold og sosialt miljø:

- Sosioøkonomiske og demografiske forhold, som lavt utdanningsnivå og lav alder, og familier med fattigdomsproblematikk
- Ekstra belastninger, for eksempel knyttet til særlige utfordringer ved foreldrerollen og barneoppdragelse
- Ulike mønstre avhengig av landbakgrunn

Som det framgår er dette generelle indikasjoner, og Helland og Borren (op. cit.) understreker, som nevnt, at de ikke kan brukes som entydige årsaks-

forklaringer. Langt fra alle par som opplever parkonflikter eller konflikter knyttet til samlivsbrudd vil ende som høykonfliktpar. Samtidig må man regne med at høykonfliktparene trenger mer omfattende og kanskje mer langvarige tiltak enn andre par i konflikt, simpelthen fordi utviklingen av en høykonfliktsituasjon har sammenheng med flere forhold enn akkurat det at et samliv trues av oppløsning eller faktisk oppløses. Dessuten må man ha i mente at svært mange studier er gjennomført i land som USA, slik at resultatene ikke nødvendigvis er direkte overførbare til norske eller nordiske forhold.

Helland og Borren (2015:49) gjennomgikk også ulike instrumenter for å måle konflikt i de empiriske studiene som det ble referert til i deres kunnskapsoversikt. Dessverre reflekteres her den samme mangelen på presisjon som ellers, og instrumentene opererer ikke med et klart skille mellom høykonflikt og milde og moderate konflikter.

1.2.3 Avgrensning av begrepet tiltak

Begrepet «tiltak» brukes i dette notatet om de ulike intervensjonene man benytter for å redusere familiekonflikt og derigjennom skape bedre oppvekstbetingelser for barna. Vi har tatt med tiltak som både er forebyggende og behandlende eller terapeutiske, blant annet parterapi, mekling, tiltak man benytter ved høykonflikt, tiltak som involverer hele familien og de som kun omfatter foreldre. Noen tiltak har reduksjon av høykonflikt som hovedmål, for eksempel foreldrekurs etter skilsmisse og bruk av foreldrekoordinator. Andre tiltak som mekling, samlivskurs og parterapi kan på sin side ha konflikt-demping i parforholdet som en indirekte effekt. Utfallsmålene i studiene som omtales i dette notatet er forskjellige, hovedmålsettingene er imidlertid at barna skal få det bedre.

1.3 Lover som regulerer mekling og avtalebrudd i Norge og andre nordiske land

1.3.1 Lovgivning og meklingsordninger i Norge

Alle foreldre med barn under 16 år som ønsker å skille seg, må først møte til en times obligatorisk mekling hos familieverntjenesten. Det samme gjelder samboere med barn under 16 år ved samlivsbrudd, jf. barneloven § 51. Når foreldre skiller lag, er det i utgangspunktet en privat avtale som gjøres om samvær. Å registrere den private avtalen hos Fylkesmannen er valgfritt. Hvis man ønsker at det skal følge konsekvenser med avtalebrudd, må avtalen først stadfestes hos Fylkesmannen i fylket barnet har

bostedsadresse. Ved brudd på avtalen kan Namsfogden ilegge tvangsbøter til avtalen blir fulgt opp. Hvis uenigheter om samvær vedvarer, må foreldrene først til samarbeidsmøte hos familieverntjenesten. Om dette ikke fører til en avtale, vil foreldrene bli tilbudt mekling. Foreldre er nødt til å møte til obligatorisk mekling og motta en meklingsattest før de kan ta saken videre for retten (se www.samvaersavtalen.no). En arbeidsgruppe nedsatt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i 2011 konkluderte med at det er rom for større bruk av barnelovens § 61 andre ledd. Paragrafen gir domstolen mulighet til å sende saken tilbake til mekling hvis den mener at mekling ikke er tilstrekkelig utprøvd. Gruppen påpekte samtidig behovet for en tydeligere presisering av når og hvordan § 61 andre ledd skal benyttes (BLD 2013).

1.3.2 Lovgivning og meklingsordninger i de andre nordiske landene

I de øvrige nordiske landene er det noe ulike prosesser for å hjelpe foreldre som befinner seg i høykonflikt. Den følgende beskrivelsen av de nordiske landene hviler på Hareides bok *Konfliktmekling: Et nordisk perspektiv* (Hareide 2006). *Finland* innførte gratis konfliktmekling ved familiespørsmål og samlivsbrudd i 1987. Ifølge den finske ekteskapsloven skal tvister forsøkes løst før saken går til domstolen. Ansvaret for meklingen ligger hos kommunenes sosialtjeneste, og bærer mer preg av rettsbasert veiledning enn fasiliterende mekling.

I *Sverige* ble det lovfestet i 1991 at alle kommuner skal tilby gratis (frivillig) foreldremekling («samarbetssamtal») til alle som ønsker det. Familieretten i svenske kommuner fikk i 1998 myndighet til å skrive juridisk bindende avtale om samvær, bosted og foreldrerett, kostnadsfritt for foreldrene. Hareide nevner at en slik ordning, hvor familierettssosionomen i kommunene har myndighet til å skrive ut en juridisk bindende avtale, antageligvis bare finnes i Finland og Sverige. Videre har meklerne i disse to landene plikt til å overprøve en avtale når de vurderer det som tydelig at den ikke er i barnets beste interesse.

Danmark har tre innganger til konfliktmekling i familierettslige saker: gjennom statsamtene (fylkene), som rettsmekling eller gjennom meklingsadvokater («mediatoradvokater») på privat basis. Det er sistnevnte som først tilbyr mekling via Familie-meklingsgruppen («familiemediatorgruppen»). Her må partene selv dekke omkostningene for meklingen. Meklingen som statsamtene tilbyr er gratis, og her er det alltid to meklere. Den ene er en juridisk saksbehandler, og den andre er barnesakkyndig, som

for eksempel psykolog, sosialrådgiver eller psykiater. Fra 2007 skal alle saker om skilsmisse, separasjon og foreldremyndighet starte i statsforvaltningen. Denne endringen innebar at man ikke lenger kan starte saken direkte i domstolen.

Island har ikke konfliktmekling for foreldre i like fast form som de andre nordiske landene. Hvis ekteparet ved skilsmisse har mindreårige barn, så skal det mekles mellom dem. Foreldre har to alternativer for mekling. De kan enten gå til mekling hos en prest eller en leder for et trossamfunn, eller man kan gå til sysselmannen. Sysselmannen er pålagt å tilby foreldre spesialistrådgivning i spørsmål om foreldremyndighet, samværs- og bidragsaker. Her er hensikten å finne en løsning som er i barnets beste interesse. Hvis ikke dette fører til en avtale mellom foreldrene, tilbys det mekling på frivillig basis – her i regi av psykologer ansatt hos sysselmannen. Hvis foreldrene fortsatt er uenige, går saken til domstolen.

1.4 Framgangsmåte og inklusjonskriterier for temanotatet

1.4.1 Framgangsmåte og inklusjonskriterier

Forskningslitteraturen som danner grunnlaget for dette notatet, er samlet inn via systematiske søk i norske og internasjonale databaser. Litteraturen består av artikler i vitenskapelige tidsskrifter og antologier, forskningsrapporter fra ulike evalueringer, bøker, avhandlinger, samt enkelte studentoppgaver.

Av de nordiske databasene har vi benyttet Bibsys, Norart, Libris, SweMed, Danbib, Fennica og Helka. Av de internasjonale databasene har vi søkt i Cochrane Library, PsychINFO, Embase, CRD med blant andre Database of abstracts of reviews (DARE), Cinahl, Web of Science med hovedfokus på Social Sciences Citation Index (SSCI), Sociological abstracts, Campbell Library, ERIC, Google scholar og Medline. Søk har også blitt gjort i den norske evalueringsportalen, samt i databasen til andre nordiske forskningsinstitutter som SFI i Danmark og Socialstyrelsen i Sverige. Videre har vi gått igjennom litteraturlistene i kunnskapsoppsummeringer og større studier for å forsikre oss om at vi har fått med det mest relevante. Søkene ble gjennomført i februar-april 2015 av NOVAs bibliotekar, med utgangspunkt i relevante og testede søkeord på norsk, svensk dansk og engelsk. Før ferdigstilling av notatet ble vi oppmerksom på en rapport fra Folkehelseinstituttet (FHI) om foreldrekonflikt som ble publisert i juni 2015 (Hellan og Borren 2015). Funn fra denne rapporten er inkludert i dette temanotatet. Notatet inkluderer også kunnskap fra

tidligere norske og internasjonale kunnskapsoppsummeringer og metaanalyser. Vi har hovedsakelig inkludert forskning utgitt mellom 2008 og 2015.

Vi prøvde ut, oversatte og tilpasset søkeordene til de ulike databasene (se eksempler i fotnote)¹.

Følgende inklusjonskriterier ble brukt:

- De skulle være fra perioden 2008-2015
- Populasjonen skulle være familier eller barn som ble definert til å leve i høyrisiko på grunn av foreldrenes konfliktnivå og mangel på samarbeid
- Tiltakene som ble beskrevet skulle være tilpasset eller spesielt rettet mot populasjonen, ha som mål å redusere høykonflikt, dempe konsekvensene av høykonflikt og være relevante for norske forhold
- Utfallsmålene kunne være tilknytning mellom foreldre og barn, familiekommunikasjon, redusert konfliktnivå, foreldrekompetanse, barn og foreldres mentale helse, skoleprestasjoner og ulike atferdsmål

Totalt antall treff med disse kriteriene var 2 231. To forskere gjennomgikk titlene og sammendragene på samtlige, noe som reduserte mengden betraktelig og nå er 94 ulike skrifter inkludert og referert, inklusive noe eldre litteratur hvorav 61 nordiske og 33 internasjonale.

I likhet med Helland og Borren (2015) fant vi at begrepet høykonflikt kun var omtalt eller nevnt i et fåtall artikler.

---

¹ Eksempel på søkeord i norsk database:(Familie? OR Foreldre? OR ekteskap? OR skilsmisse?) AND (Intervensjon OR tiltak? OR forebygg? OR Mekling? OR familierapi? OR risiko? OR konflikt?) AND (barn) AND ((bs.aar >= "2008") AND (bs.aar <= "2015"))
Eksempel svensk database (Familj* OR Föräldrar* OR Äktenskap* OR skilsmäs* OR boende* OR vårnad* OR umgänge*) AND (Intervention* OR initiativ* OR åtgärd* OR Förebyg* OR Medling* OR Familjeterap* OR risk* OR konflikt*) AND (barn* OR ung*).
Eksempel i engelskspråklig database er: ALL("Family conflict" OR "Parental conflict" OR "Marital conflict" OR "Parental divorce" OR "Interparental conflict" OR "marital disruption" OR "family disruption" OR "Family at risk" OR "divorce conflict" OR "Hostile parenting" OR "Marriage conflict" OR "High-conflict marriage") AND ALL("Family therapy" or "Family treatment" or initiative OR intervention OR "coparenting intervention" OR prevention OR "Psychoeducational programs" OR "Divorce education" OR Mediation OR "Prevention program" OR "Family treatment" OR "Therapeutic family counselling" OR "Parenting course" OR "Parenting training" OR "Parent education" OR "Marriage counseling" OR " couples therapy") AND ALL(child* OR Youth OR Young* OR Adolescence OR Teenage* OR Juvenile) AND YR(2008 OR 2009 OR 201*).

1.4.2 Kjennetegn ved den tilgjengelige litteraturen

Oppdraget gjaldt et temanotat, ikke en systematisk oversikt i streng forstand. Som også Helland og Borren (2015) påpeker, kjennetegnes også litteraturen om problematikken temanotatet skal dekke, av at de metodene som ofte brukes, ofte egner seg best for den typen analyser vi har gjennomført. For eksempel har effekten av ulike former for parterapi og samlivskurs ofte blitt målt ut fra partenes subjektive vurderinger. Ofte brukes også det at partene fortsetter samlivet som et positivt utfallsmål, uten at nødvendigvis er det riktige for høykonfliktpar. Dette diskuteres imidlertid i svært få studier.

Et annet aspekt er at effektstudier og randomiserte, kontrollerte studier i liten grad har kunne påvise systematiske forskjeller i effektstørrelse mellom ulike tiltak. Mortensen og Thuen (2007:23) påpeker at det er lite i den empiriske forskningen som kan tas til inntekt for ett tiltak framfor andre, eller noen metoder framfor andre.

Videre finnes det knapt studier som har sammenliknet effekter av ulike programmer, eller ulike metoder. Det er gjennomført noen metaanalyser, men sammenlikningene er av begrenset verdi fordi man har brukt ulike metoder, variable og instrumenter i de ulike undersøkelsene. Skauli (2009:17) påpeker dessuten at terapeutiske endringer kan vise seg mange steder og til ulike tider, slik at valg av avhengig variabel blir vanskelig. Måling

av resultater bør derfor skje på flere tidspunkter, og omfatte flere enn de to partnerne.

Avslutningsvis er det relativt få effektevalueringer i den tilgjengelige forskningslitteraturen som omhandler tiltak rettet mot foreldre i høykonflikt. Borren og Helland (2013) påpeker dessuten at det i relativt liten grad finnes ny internasjonal forskning om mekling, og få studier som vurderer fordeler og ulemper ved de ulike formene for mekling som eksisterer.

Når litteraturen også i liten grad er norsk eller nordisk, blir situasjonen den at litteraturen vi har gjennomgått vil inneholde en del begrensninger når det gjelder å måle effekt av ulike tiltak. Dette skyldes uklare definisjoner og lite sammenliknbare variabler.

1.5 Innholdet i rapporten

Kapittel 2 inneholder en oversikt over omfang, risikofaktorer og mulige konsekvenser av å leve i familier med høykonflikt. I del II, kapittel 3, 4 og 5 gis dernest en presentasjon av resultatene: Hvilke virkemidler benyttes for å hjelpe barn og familier i en vanskelig livssituasjon, og hvilket kunnskapsgrunnlag bygger disse på. Her blir den oppdaterte forskningen presentert etter type tiltak. Kapitlene presenterer også kunnskap og tiltak som er direkte rettet mot å støtte og/eller inkludere barn. I siste kapittel diskuterer vi funnene og identifiserer noen ubesvarte forskningsspørsmål.

Kapittel 2 Problembildet

2.1 Konflikter ved samlivsbrudd

Konflikt mellom foreldrene er vanlig i forbindelse med samlivsbrudd og ofte dreier konfliktene seg om barna i en eller annen forstand (Rød, Ekeland og Thuen 2008). I 2013 opplevde ca. 21 000 barn under 18 år at foreldrene enten ble skilt eller separert. Tallet viser imidlertid ikke den totale andelen barn som opplever samlivsbrudd. Stadig flere barn vokser opp med samboende foreldre, og man har ikke oversikt over hvor mange samboerpar med barn som går fra hverandre hvert år. En fersk studie utført av Wiik m.fl., *Samarbeid mellom foreldre som bor hver for seg* (2015), fant at en tredjedel av de foreldrene som bor hver for seg, opplever et konfliktfylt foreldreforhold. I følge studien rapporterer foreldre med delt bostedsordning om færre konflikter enn samværsforeldre (hvor barna bor mesteparten av tiden hos én av foreldrene). De var mer enige om den daglige oppdragelsen av barna, oppfølgingen av barnas fritidsaktiviteter og mer fornøyde med omfanget av samværet med barna sammenlignet med samværsforeldrene. Til sammenlikning rapporterte over halvparten av samværsforeldrene om store konflikter med den andre forelder (Bufdir 2015)². Konfliktene synes også å ha en tendens til å vedvare, da rundt en tredjedel i denne gruppen fortsatt opplevde konflikter seks år etter bruddet. Ifølge Thuen (2013) estimerer man at 10–15 prosent av alle samlivsbrudd ender med vedvarende høyt og alvorlig konfliktnivå i etterkant av bruddet. Disse resultatene indikerer at foreldre som velger delt bosted, i utgangspunktet har færre eller mindre alvorlige konflikter med hverandre enn de som velger samværsløsninger. Studien til Wiik m.fl. (2015) fant også at det var mindre vanlig med konfliktfylte forhold blant foreldre med høy utdanning, og med økende alder hos barna.

Samtidig er det mange barn som opplever store konflikter mellom foreldre som bor sammen. Tall fra SSB (fra 2005) indikerte at cirka 8 prosent av barn mellom 6 og 15 år bodde i husholdninger der foreldrene var i konflikt med hverandre (Bufdir 2013: 45).

2

http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Familie_omsorg_og_relasjoner/Barn_og_samlivsbrudd/

2.2 Konflikter om samværsrett, barnefordeling og foreldreansvar

Ni av ti avsluttede meklinger ble i 2014 gjennomført ved et familievernkontor (Bufdir 2015)³. Av disse var omtrent en tredjedel barnelovsmeklinger der foreldrene vurderte å bringe saken inn for domstolene pga. konflikt om foreldreansvaret, barnas bosted eller samværsordninger. Som regel er det et høyt konfliktnivå mellom foreldrene i barnelovsmeklinger (Bufdir 2015; Statistisk Sentralbyrå 2014). Ådnanes m.fl. (2011) finner, som i eldre studier, at konfliktnivået er høyest i meklingsaker som omhandler barnefordeling. I cirka 30 prosent av barnelovssakene kom foreldrene frem til en løsning gjennom mekling, det vil si at foreldrene inngikk en skriftlig avtale om samvær, eventuelt også om foreldreansvar og bosted. 12 prosent av meklingene etter ekteskapslov og barnelov var imidlertid preget av et svært høyt konfliktnivå (jf. Ådnanes m.fl. 2011). Ifølge artikkelen *Mekling ved samlivsbrudd: En oversikt over effektstudier* (Gulbrandsen og Tjersland 2010) fant de at partene sjelden nådde fram til avtaler i de mest konfliktfylte sakene hvor relasjonen mellom foreldrene var preget av mistenksomhet og sinne.

Antallet barnelovsmeklinger har økt over tid, og det er økning i saker med høyt konfliktnivå mellom foreldre (Bufdir 2015). Det har også vært en markant økning av barnefordelingssaker som har blitt bragt inn for retten (Ådnanes m.fl. 2011). Den samme tendensen rapporteres i Sverige, der antall saker som går til domstolen, har økt kraftig de seneste årene, samtidig som konfliktene tenderer til å bli mer komplekse og vanskelige å løse (Eriksson 2012).

2.2.1 Barneverntjenestens ansvar etter loven

Ifølge BLD har barneverntjenesten et ansvar overfor de barna som opplever foreldrekonflikt, hvis konflikten er så alvorlig at det går ut over omsorgen for barna (BLD 2013). Veilederen *Barneverntjenestens rolle der foreldrenes konflikter går ut over barnets omsorgssituasjon* (ibid.) skal gi barnevernansatte en bedre forståelse av hvor skjæringspunktet mellom barneloven og barnevernloven går. I veilederen

3

http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Familie_omsorg_og_relasjoner/Barn_og_samlivsbrudd/

presiseres det at: «Barneverntjenestens hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp til rett tid» (BLD 2013: 5). Dette gjelder også tilfeller der foreldrenes konflikt ved samlivsbrudd kan gå ut over omsorgen for barnet. Noen ganger kan selve konflikten ha en varighet og intensitet som i seg selv innebærer at barna utsettes for omsorgssvikt. Barneverntjenesten skal derfor alltid ta bekymringsmeldinger om et barn på alvor – uavhengig om foreldrene til barnet er i konflikt eller ikke (2013: 5-6).

Stang (2013) har analysert 14 høykonfliktsaker fra to barnevernskontor i Oslo og Akershus, der noen inkluderte vold og overgrep. Hun ser behov for en overordnet gjennomgang av regelverket på dette feltet, og oppsummerer slik:

Et uoversiktlig og komplisert prosessuelt system, saker som kjennetegnes ved at faktum vanskelig lar seg avklare, barns fortellinger som enten ikke kommer fram eller som kommer fram, men ikke vektlegges nok, foreldre i høykonflikt, og ulike terskler for vurdering av de samme opplysningene hos barnevern og i domstoler, bidrar alt sammen til å svekke barnets prosessuelle og materielle retts-sikkerhet (ibid.: 673).

2.3 Årsaker og risikofaktorer

I Norge er det gjennomført noen studier av hva som kjennetegner og forårsaker et høyt konfliktnivå hos foreldre i forbindelse med samlivsbrudd. Konflikten mellom partene kan skyldes uenighet om samvær og barnefordeling, og/eller svik og skuffelser knyttet til selve bruddet, og kan vanskeliggjøre foreldresamarbeidet. Et høyt konfliktnivå før og etter bruddet, preget av krenkelser og dårlig kommunikasjon, innebærer også risiko for barn og unge. Disse studiene er også referert i Helland og Borrens (2015) og Borren og Hellands (2013) gjennomganger. Selv om det ikke er snakk om veldig mange studier, er de nyttige fordi de tar utgangspunkt i norske forhold.

2.3.1 Kommunikasjonssvikt og krenkelser

Høyt konfliktnivå kan skyldes svik, skuffelse, sorg eller sinne knyttet til selve bruddet og beslutningen om skilsmisse (Tjersland i Vannebo 2010). Dette kan føre til at kommunikasjonen mellom foreldre preges av negative emosjoner, mistillit, fravær av anerkjennelse og/eller angrep og forsvar (Gulbrandsen 2013). Et slikt samhandlingsklima kan føre paret inn i en negativ spiral med økt mistillit og eskalering av konflikt, kilden til konflikten er derfor ofte drivkreftene i den videre konflikten.

Et høyt konfliktnivå fører ofte til eskalering av krenkelser. Opplevelse av krenkelse kan svekke empatien og anerkjennelsen av den andre og føre til at partene i konflikten opplever at deres selvfølelse trues. Slike opplevelser vil vanskeliggjøre forsoning og fremtidig foreldresamarbeid (Rønbeck m.fl. 2010).

Dersom dialogen om barna drives av sårede og krenkede følelser kan det oppstå grunnleggende mistillit og fiendtlighet, samt gjensidig tvil om den andre parts motiv og evne til å ivareta barnas interesser og behov. I en slik situasjon kan begge foreldrene som kjemper om barna være overbevist om at de gjør det for barnas skyld, og at det er til barnas beste at de beskyttes mot den andre forelderen. (Thuen 2013: 197).

2.3.2 Konflikter om samvær og barnefordeling

Flere studier peker på at uenighet knyttet til selve separasjonen og avtaler om samvær skaper mest konflikt (Nordmo 2012, Ådnanes m.fl. 2011). I meklingsaker som omhandler barnefordeling, er høyt konfliktnivå ofte knyttet til uenighet om samvær, kommunikasjon om barnet, hva som er barnets ønsker og behov, barneoppdragelse, samt ordninger knyttet til høytider og ferie (Ådnanes m.fl. 2011: 29, 49-50). I følge psykolog Tjersland (Vannebo 2010: 759) er en årsak til økningen i antallet foreldrekonflikter i forbindelse med spørsmålet om samvær at fedre i dag er mer delaktige i barnas liv og derfor ønsker utvidete eller delte ordninger i samvær med barn. Her ligger det også potensiale for konflikt dersom ordningene ikke lar seg forene med foreldrenes jobb, bosted eller ny familiedannelse.

2.3.3 Har foreldre i høykonflikt noen særskilte kjennetegn?

Wiik m.fl. (2015) fant i en studie om samarbeidsrelasjoner mellom foreldre som bodde hver for seg at konfliktnivået var høyere dess lavere utdanning foreldre hadde og jo yngre barna var. Ådnanes m.fl. (2011) fant at andelen som var enige i meklingsavtalen, var noe lavere for foreldre som hadde annen etnisk bakgrunn enn norsk. Disse funnene understøttes av en svensk studie som har kartlagt omsorgsaker som ender i retten. Her fant de en overrepresentasjon av foreldre med innvandrerbakgrunn, som selv hadde vokst opp med skilte foreldre, hadde lav utdanning og lav sosioøkonomisk status (Rejmer & Cederstrøm 2012: 5). Studien viste også at 15 prosent av foreldrene hadde eller hadde hatt et misbruksproblem, et tall som er omtrent tre ganger vanligere enn i den svenske totalpopulasjonen.

2.4 Konsekvenser for barn og unge av høy foreldrekonflikt

Flere studier viser til hvordan høy konflikt mellom foreldre kan medføre alvorlige konsekvenser for barna i form av at de blir aggressive, utvikler antisosial atferd, får psykiske problemer og gjør det dårlig på skolen (Rød m.fl. 2008 i Bufdir 2015). Dette gjelder enten foreldre lever sammen eller har gått fra hverandre (Borren og Helland 2013: 11). Både norske og internasjonale studier finner at slike negative konsekvenser for barn og unge kan tilskrives selve konfliktnivået, og ikke nødvendigvis samlivsbruddet (Emery m.fl. 2001, Fomby og Osborne 2008, Thuen 2013). Fomby og Osborne (2008) gjennomførte en longitudinell fødselskohort-studie som omfattet 5000 barn født i USA mellom 1998 og 2000. De undersøkte blant annet den relative effekten mellom familiekonflikt og barnas eksternaliserende (utagerende) atferd, og fant at det var mer skadelig for barnets utvikling å være eksponert for et høyt konfliktnivå enn samlivsbrudd med lavere konfliktnivå (2008: 10).

Når det gjelder type konflikt fant Borren og Helland (2013: 11) at åpen konflikt og fiendtlig atferd hadde større negativ effekt på barn enn lukket konflikt der foreldrene skjulte fiendtligheten. Studier har funnet at det å stå i krysspress fra foreldrene er belastende for barn (Christoffersen 1996). Bekkhus m.fl. (2011) viser til hvordan vedvarende og hyppige konflikter synes å påvirke barn negativt, mens andre finner at konfliktens innhold og hvordan den blir forsøkt løst, har større betydning for barns trivsel og tilpasning enn konfliktens hyppighet (Amato 2000, Rønbeck m.fl. 2010). Det indikerer at det ikke nødvendigvis er skadelig med konflikter mellom foreldre hvis de klarer å løse dem på en hensiktsmessig måte.

2.4.1 Høyt konfliktnivå påvirker barns atferd og psykiske vansker

En longitudinell studie av Raudino m.fl. (2012) viser sterk sammenheng mellom barns atferdsvansker og ustabilitet og konflikter i oppvekstfamilie. Jo høyere nivå av konflikt og vold mellom foreldrene, jo større atferdsvansker. Tilsvarende finner Gerds-Andresen (2011) i sin masteroppgave, der hun har gjort en systematisk analyse av 36 forskningsartikler som til sammen er basert på omlag 11 215 informanter. Spørsmålet som ble belyst var hvilke skadevirkning vedvarende høyt konfliktnivå mellom foreldre kan føre til hos barn. I følge henne viste studiene at høyt konfliktnivå mellom foreldrene påvirket barnas sosiale kompetanse og deres relasjoner til voksne og jevnaldrende, i form av et ambivalent forhold til foreldre og et begrenset vennenettverk.

Også når det gjelder psykisk helse finner studier samsvar mellom barnets psykiske vansker og foreldrenes konfliktnivå. O'Donnell m.fl. (2010) har med utgangspunkt i en longitudinell studie undersøkt sammenhengen mellom oppdragerstil, foreldrekonflikt og depresjon hos barn.

Undersøkelsen som omfattet barn i lavinntektsfamilier i urbane områder, fant blant annet at høy foreldrekonflikt var forbundet med større avvisning av barnet. Barna på sin side var mer deprimerte og hadde flere negative tanker om tilværelsen (2010: 16). I en sveitsisk studie som omfattet barnehagebarn (5 og 6 åringer) undersøkte Stadelmann m.fl. (2010) sammenhengen mellom samlivsbrudd, familiekonflikt og negative reaksjoner hos barnet. De fant at alle tre aspekter økte risikoen for atferdsvansker hos barna. Effekten av samlivsbrudd var spesielt sterk hvis barnet også hadde et negativt kognitivt bilde av familien⁴.

Tilsvarende viser en norsk kunnskapsoversikt at høy grad av foreldrekonflikt er assosiert med høyere nivå av depresjon, angst, aggresjon, selvskadende atferd og lavere selvtilit hos barn og ungdom (Nilsen m.fl. 2012). Ifølge forfatterne er det få nordiske studier på dette området. Forskingen som foreligger har i liten grad identifisert nyanser og virkningsmønstre når det gjelder foreldrekonflikt. I de aktuelle studiene inngår «familiekonflikt» i en større risikoskala, slik at det ikke har mulighet til å undersøke foreldrekonflikt som en enkeltstående variabel. Det er i liten grad kontrollert for konflikt eller fiendtlighet mellom foreldrene, og forfatterne understreker viktigheten av at dette blir gjort i senere studier.

2.5 Foreldrekonflikter som involverer psykiske lidelser, rus og voldsproblematikk

Som nevnt i kapittel 1, har en del undersøkelser vist at det er større forekomst av psykisk sykdom, personlighetsforstyrrelser, rusmisbruk, trakassering og vold i saker med høyt konfliktnivå (Rejmer og Cederström 2012; Nordmo 2012: 75). For mange er bruddet i seg selv en krenkelse, noe som kan bidra til å forsterke allerede eksisterende, personlige problemer. Individuelle problemer i form av for eksempel depresjon eller angstsymptomer kan være en stor utfordring for et parforhold, samtidig som problemer i parforholdet kan forsterke eller utløse depresjon og angst.

⁴ Forskerne benyttet en multi-informantmetode (barn, foreldre, lærer) for å måle barnets atferdsvansker ved en alder av fem og seks år.

I rapporten *Evidensbasert praksis i familievernet* (2009) går Skauli gjennom forskning om parterapi. Ifølge Skauli viser forskningen at mild til moderat fysisk aggresjon forekommer hos mer enn halvparten av parene som søkte hjelp. Både eldre og nyere studier har også funnet gode effekter av parterapi spesielt rettet mot par i voldelige forhold. Samtidig er det studier som viser at volden ikke alltid opphørte etter behandling, og at det er par med denne type problematikk som dropper ut av behandlingen.

Høykonflikter preget av vold og aggresjon krever andre typer tiltak enn hjelp til bedre kommunikasjon. I slike saker frarådes bruk av mange korte meklingstiltak (jf. Socialstyrelsen 2003 i Eriksson 2012). Det er viktig med innsatser direkte rettet mot problematikken og som er basert på systematiske vurderinger av risikoen for vold og for ettervirkninger av volden (Eriksson 2012: 23)⁵. I tillegg til å gjøre en sikkerhetsvurdering av situasjonen er det nødvendig med en trygghetsvurdering av barnas situasjon og behov. I Gävle kommune i Sverige har man utviklet en modell for å hjelpe par i høykonflikt. Hensikten er å oppdage og identifisere vold (Eriksson 2012: 25). Jo høyere risiko for vold og ubalanse av makt man finner, jo mer sikkerhetsorienterte vil organiseringen av samtalene være og desto mer kontroll vil meklere kunne ta over samtalene. I alvorlige tilfeller blir det frarådet å diskutere samarbeid mellom partene overhode.

2.6 Barnevernets rolle

Barneverntjenesten kan bli involvert i høykonflikt-saker hvis den ene eller andre parten melder sin partner til barnevernet, eller fordi andre instanser melder bekymring for barnas omsorgssituasjon. For eksempel kan det oppstå mistanke om seksuelt misbruk, eller om at barnas omsorgssituasjon ikke ivaretas godt nok hos den ene parten. De siste årene har det blitt mer vanlig at barneverntjenesten involveres i slike saker.

Norske studier som har undersøkt barnevernets utfordringer ved håndtering av foreldrekonflikt, er særlig opptatt av hvordan definisjoner, kategoriseringer, prioriteringer og praksis blir utfordret i grenseområder mellom Lov om barn og foreldre (Barneoven) og Lov om barneverntjenester

(Barnevernloven) (Jevne og Ulvik 2012, Sørli 2012)⁶. Studiene beskriver hvordan saksbehandlere anser det å nå frem til foreldre i konflikt som en stor utfordring, ikke minst fordi handlingsrommet begrenses av at sakfeltet faller innunder ulike lover. Det innebærer uklarhet om hva som er henholdsvis barnevernets, familievernets og domstolens ansvar (Rød 2010a). For eksempel har barnevernet mulighet til å foreslå frivillige hjelpetiltak og å gi råd og veiledning, samt gi informasjon og skriftlige anbefalinger, men ikke hjemmel til å stanse samvær med mindre det er risiko for akutt fare⁷.

Barnevernet blir kritisert for ikke å gi nødvendig oppfølging til barn i denne typen saker, og for å avvise meldinger om risiko for omsorgssvikt på grunn av foreldrekonflikt (Jevne og Ulvik 2012). En årsak det plir pekt på i denne forbindelse er at barnevernets saksbehandlere mangler relevante tiltak til å dempe foreldrekonflikt (Vallesverd 2009, Rød 2010a). På den annen side viser Jevne og Ulvik (2012) til noen av de juridiske utfordringer barnevernet står overfor og som fører til opplevelse av maktesløshet. Et eksempel er når en påstått overgriper får juridisk rett til samvær med barnet. Et annet er når retten har bestemt at det skal være samvær i saker der barnevernet har frarådet dette.

Ifølge Jevne og Ulvik (2012) har foreldre i høykonflikt-saker ofte kontakt med barnevernet. Slik kontakt kan imidlertid medføre forverring av konflikten. Saksbehandlerne balanserer i et komplekst felt der de hele tiden må vurdere hvorvidt foreldrenes beskyldninger og bekymringer er reelle eller er en del av kampen om barnet. Videre må barnevernet ta stilling til barnas lojalitetsfølelser og hvorvidt barna er manipulert av foreldrene. Det kan i slike tilfeller være vanskelig for barnevernet å bedømme i hvilken grad konfliktnivået er skadelig for barnet og om foreldrenes omsorgskapasitet er god nok. Barnevernets oppgave i høykonfliktsaker er derfor å undersøke foreldrenes forståelse av situasjonen og om barnet har det bra. Rød (2010a) som har undersøkt hvorvidt konfliktfylte barnefordelingssaker i rettsapparatet også burde være behandlet ut fra lov om barneverntjenester, fant at mange av barna hadde udekkede omsorgsbehov. Han argumenterer for at barnevernet, eller eventuelt en annen institusjon, i større grad og på en grundig måte bør

⁵ Fordi mange oppsummeringsstudier ikke inneholder undersøkelser av mindre og kortere tiltak ved voldsproblematikk, er kunnskapen om effektene av tiltak usikker for denne kategorien av høykonflikt-problemer (Eriksson 2012: 25).

⁶ Barneoven regulerer spørsmål om bosted og samvær og Barnevernloven regulerer spørsmål om foreldrene er kapable til å gi nødvendig trygghet og omsorg til barna.

⁷ Det har vært flere høringsforslag om at barnevernet skal få en utvidet handlingsramme, og at domstolen skal kunne pålegge barnevernet visse oppgaver. Blant annet å opptre som partshjelper i en sak etter barneoven (Jevne og Ulvik referer til BLD 2012b).

undersøke omsorgssituasjonen til de berørte barna. I følge ham forteller norske studier i liten grad om behandling av barnefordeling i rettsapparatet bidrar til at konfliktene blir løst eller redusert, eller eventuelt øker (Rød 2010a: 96-97).

2.7 Samarbeid mellom barnevern og andre etater

I en studie fra 2012 viser Rød (2012) til positive samarbeidserfaringer mellom ulike etater. Inntrykket var at barnevernet rutinemessig gjennomførte undersøkelser på bakgrunn av bekymringsmeldinger fra familievernkontorene, og at barneverntjenesten ofte henviste familier til familievernkontorene. Undersøkelsen tydet videre på at barneverntjenesten hadde stor tillit til familievernkontorenes vurdering av barnets omsorgssituasjon. Felles for mange saker der undersøkelser ble iverksatt, var at bekymringsmeldingen kom fra offentlige instanser, ikke privatpersoner (Rød 2012).

2.7.1 Ulike oppfatninger og forskjellig praksis

En studie av barnevernsansattes vurderinger i barnefordelingssaker og ved samværsproblematikk (Rød m.fl. 2013) tyder på at deres bekymring oftere ble rettet mot foreldre som har den *daglige omsorgen* for barnet, enn mot samværsforeldre. Meldingene handlet om bekymring for at barnet ble utsatt for høykonflikt mellom foreldre, en ustabil omsorgssituasjon, vold i hjemmet, foreldres psykiske problemer eller rusproblemer. I saker der den ene forelderen har samvær, handlet bekymringene i tillegg om barnets motstand mot samvær, reaksjoner etter samvær og/eller mistanke om vanskjøtsel eller overgrep mot barnet under samvær.

Sørli (2012) har i sin mastergradsoppgave intervjuet 10 ansatte i barnevernet og familievernnet fra fire ulike kommuner om deres vurderinger i høykonfliktsaker. I studien fremgår det at det er uklart for de

ulike yrkesgruppene når barnevernet skal kobles inn. Ansatte i familievernnet gir uttrykk for at det er en relativt høy terskel for å melde konfliktsaker til barnevernet. Et element som påvirker terskelen for å melde slike saker, var om terapeutene ønsket å opprettholde nøytralitet, og ha en hjelperelasjon til foreldrene. På den annen side var det ansatte i familievernnet som uttrykte at de savnet større handlekraft hos de ansatte i barnevernet og som mente at kompetansen var for lav, spesielt blant de unge i barneverntjenesten, sett i forhold til de utfordringer høykonfliktsaker innebærer. Barnevernet på sin side mener at meldingene fra familievernnet burde være tydeligere på hva som er barnets behov. Flere av de ansatte i barnevernet etterspurte en egen barnedomstol til å håndtere barnelovsakene, eller at disse ble behandlet i fylkesnemnda for å sikre barneperspektivet.

I tillegg til de nevnte studiene av barneverntjenesten og familievernnet er det gjort undersøkelser av hvordan politiet forstår og håndterer sine arbeidsoppgaver i familiekonflikt- og voldssaker (Aas 2009). I sin doktorgradsavhandling, basert på intervjuer med politibetjenter og analyse av politiets vaktjournal, viser Aas at politiet har mye erfaring i slike saker fordi de tilkalles til akutsituasjoner og har mulighet til å utøve makt (Aas 2009). Aas finner at arbeidet med familiekonflikter fører med seg mange dilemmaer og vanskelige avveininger i forhold til maktbruk i den private sfæren. Politiinformantene opplever at cirka halvparten av uttrykningene i slike saker er til minoritetsfamilier hvor det kan oppstå både språkproblemer og «kulturkonflikter» mellom patruljen og de involverte. Flere av politibetjentene som ble intervjuet, betvilte sin egen legitimitet og autoritet i rollen som «konfliktmekler», og ikke alle vurderte det som sin arbeidsoppgave å gripe inn i parkonflikter. Studien viste at over halvparten av sakene ble avsluttet uten at politiet trakk inn andre yrkesgrupper eller meldte disse sakene til andre relevante instanser.

DEL II

Tiltak for å hjelpe foreldre til å forebygge og håndtere høykonflikt

I 2014 ble det registrert 25 500 nye behandlingssaker med familier som fikk hjelp med utfordringer i familielivet. 40 prosent av sakene handlet om å hjelpe par i forbindelse med problemer i samlivet. 28 prosent mente de fikk hjelp til å samarbeide bedre som foreldre når de ikke lenger bodde sammen. Andre familiesaker utgjorde 32 prosent av sakene, og dette var hovedsakelig saker der foreldre ønsket hjelp til samskipet i familien (Bufdir 2015).

Som nevnt innledningsvis, er familievernet den spesialtjenesten i Norge som er lovhjemlet til å ha tilbud om behandling og rådgivning når det er vansker, konflikter eller kriser i familien. For par som bor sammen finnes tiltak som samlivskurs og parterapi. Dette er gjerne lokale tilbud gitt av religiøse eller frivillige organisasjoner. Disse kursene er ofte forebyggende, og gir mulighet for kontakt med familiene før konfliktene eskalerer og mens parene fremdeles er innstilt på å finne en løsning. Hensikten med disse tiltakene er å bedre kommunikasjonen mellom partene. Par som er i ferd med å gå fra hverandre må til mekling, der hensikten er å finne gode løsninger for felles barn. For de som er skilt eller separert finnes foreldrekurs. Slike kurs har som hovedoppgave å hjelpe familiene/foreldrene med å redusere et høyt konfliktnivå, og å beskytte

barn mot negative konsekvenser av foreldrekonflikt og samlivsbrudd.

Hensikten med tiltakene kan være terapeutiske, rettet mot å finne kildene til konfliktene, eller saks- og avtalerettet. Det finnes individuelle kurs og gruppesamlinger. Ved større problemer er det vanligst å tilby individuell hjelp. Metodene er ulike, men har ofte mange fellestrekk og det benyttes likartede teknikker. Tiltakene er gjerne utviklet over tid ut fra gode erfaringer med andre metoder og teknikker. Et eksempel er øvelse i kommunikasjon og problemløsningsstrategier, som ofte har utgangspunkt i teorier og erfaringer om hva som kjennetegner velfungerende parforhold (Borren og Helland 2013: 17).

Bortsett fra foreldrekurset «Fortsatt foreldre» finnes det ikke spesielle tilbud til foreldre med et høyt konfliktnivå. De tilbudene som gis utover dette er intensivering av allerede eksisterende kurs som tilbys foreldre med kommunikasjonsproblemer.

Fordi det mangler kunnskap om metoder for å dempe foreldrekonflikt i en norsk kontekst, har vi inkludert en del internasjonale metoder, dette på tross av at de ikke uten videre kan tilpasses norske forhold. Majoriteten av undersøkelsene er fra 2008 til 2015.

Kapittel 3. Når paret bor sammen – forebyggende og behandlende tiltak

Hensikten med parterapi og samlivskurs er å fremme forståelse og kommunikasjon i et parforhold. Tiltakene skal forebygge konflikter gjennom å skape bevissthet om hvordan kommunikasjon og samarbeid påvirker parforholdet. I Norge finnes det en egen statlig tilskuddsordning hvor ulike aktører kan søke om økonomisk støtte til utvikling og gjennomføring av samlivstiltak. Søkerne er blant annet ulike religiøse menigheter, humanitære og kristne organisasjoner, kommuner og familievernkontor. En evaluering av tilskuddsordningen for samlivstiltak fra 2004 viste at flere av samlivstiltakene utvikles og gjennomføres i lokalmiljø, og kun holdes ved en eller noen få anledninger (Bergem m.fl. 2004). Men det finnes også standardiserte tiltak som Prevention and Relationship Enhancement Program («PREP» -kursene). Det er som regel disse som har vært gjenstand for omfattende evalueringer og studier.

Forskjellen mellom samlivskurs og parterapi er hovedsakelig at samlivskurs er et forebyggende tiltak, mens parterapi primært er behandlende. Samlivskurs er utviklet med mål om å berike samlivet og hjelpe par gjennom å gi kunnskap og verktøy til å opprettholde og forbedre parforholdet, samt hindre en negativ utvikling av samhandlingsmønstre (Mortensen og Thuen 2007). Et sentralt virkemiddel er å forbedre kommunikasjonsmønsteret mellom partene (Halford og Snyder 2012). Parterapi er en behandlende eller terapeutisk form for konflikt-dempende intervensjon hvor hensikten er å hjelpe par som har utviklet problemer, til å behandle en konflikt før den eskalerer, eller dempe et høyt konfliktnivå (Halford og Snyder 2012).

Mortensen og Thuen (2007) har skrevet en kunnskapsstatus om forskning på modeller for samlivskurs hvor de gjennomgår internasjonal forskning og vurderer norske samlivskurs i lys av denne forskningen. Ifølge Mortensen og Thuen tilsier resultater fra både norske brukerundersøkelser og internasjonale studier at samlivskurs kan være med på å skape bedre og mer stabile familieforhold. Men, de påpeker at det er usikkerhetsmomenter knyttet til denne forskningen; per i dag har man ikke tilstrekkelig kunnskap til å kunne si om samlivsterapi virker for alle. I følge Halford m.fl. (2006) er det en

utfordring at par med høy risiko for å utvikle alvorlige konflikter seg imellom sjeldnere velger å delta på samlivskurs sammenlignet med andre. Det kan derfor være slik at samlivskurs ikke når de som har størst risiko for å få samlivsproblemer. Risikofaktorer for samlivsproblemer er blant annet det å ha skilte foreldre, ha opplevd vold i familien i oppveksten og det å få barn.

Fordi parterapi og samlivskurs retter seg mot ulike målgrupper er de ulikt oppbygd. Mens samlivskurs gjerne har en fast mal de følger, innebærer evidensbasert parterapi gjerne at det utvikles et terapi-program ut fra de individuelle parenes særegne utfordringer og behov ut fra evidensbaserte terapi-metoder (Snyder og Halford 2012). De som arbeider med parterapi har gjerne en terapiutdannelse og nødvendige kunnskaper til å gi spesialbehandling, og til å håndtere det høye nivået av negativt følelser mange par gir uttrykk for. Samlivskurs på den annen side holdes ofte at personale uten psykologisk spesialutdannelse. Mens parterapi ofte går over et lenger tidsrom med en evidensbasert tilnærming, er samlivskurs ofte korte, for eksempel holdt som et kurs over en helg (Halford mfl. 2015).

3.1 Samlivskurs

Flere internasjonale studier viser til bred enighet, basert på empirisk erfaring, om at samlivskurs bidrar til å forbedre samlivet og relasjonen og i noen tilfeller bidrar til forebygging av problemer og konflikt (Wadsworth og Markman 2012, Halford og Snyder 2012). Et av de programmene som kan sies å tilfredsstille kravene til empirisk støttet behandling, og som er i utbredt bruk i Norge og Norden, er Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP). Det at et program er empirisk støttet, det vil si at det er testet ut på en systematisk måte, betyr ikke at de nødvendigvis fungerer bedre enn andre behandlingstilbud, ifølge Mortensen og Thuen (2007).

Samlivskurs bygger som regel på en blanding av fire komponenter: *bevissthet, tilbakemelding, kognitiv endring, og ferdighetstrening* (Mortensen og Thuen 2007: 6). Gjennomføringen består vanligvis av møter der det blir gitt foredrag, øvelser for parene, gruppe-

eller pardiskusjoner, samt ferdighetstrening som inkluderer å finne verktøy man kan benytte for å unngå konflikter. Mortensen og Thuen (2007) peker på tre forhold som antas å være avgjørende for effekten av samlivskurs: karakteristika ved parene som deltar, timing av intervensjonen (før konflikten eskalerer og partenes synspunkter blir fastlåste) og kvaliteten av selve samlivskurset.

I Norge og Norden synes «PREP» -programmet å være mest utbredt og har blitt evaluert flest ganger. Evalueringene viser gjennomgående gode resultater. «PREP» er en form for kognitiv atferds- og kommunikasjonsorientert parterapi som har blitt tilrettelagt for norske forhold av Samlivssenteret ved Modum Bad. Det har blitt brukt siden slutten av 1990-tallet. «PREP» har fire primære mål: a) å lære par effektiv kommunikasjon og konflikthåndtering; b) å hjelpe par til å klargjøre og evaluere forventningene de har til hverandre og relasjonen; c) å hjelpe par til å evaluere og fornye forpliktelsen til å ha et godt parforhold; d) å forsterke de positive aspektene av relasjonen som eksempelvis å ha det gøy sammen, vennskap og sensualitet. Nå blir programmet gjennomført i mange kommuner og av ulike aktører, og dermed i flere varianter. Programmet har vanligvis et omfang på 12 timer som inkluderer korte foredrag, deltagelse i diskusjonsgrupper, samt trening i å utvikle kommunikasjonsferdigheter og konflikt-løsnings-strategier (Mortensen og Thuen 2007).

Studier viser at samlivskurs har potensiale til å endre samhandlingsmønstre og føre til bedre kommunikasjon og stabilitet i parforhold. Undersøkelser viser som regel stor brukertilfredshet ved kursslutt (Skauli 2009). Det er imidlertid ikke enighet blant forskerne når det gjelder styrken og varigheten av disse endringene (Mortensen og Thuen 2007, Wadsworth og Markman 2012). I en oversikts-artikkel om effekter av samlivskurs fant Halford og Bodenmann (2013) at de som synte å ha størst utbytte, både på kort og lang sikt, er par som har økt risiko for å utvikle samlivsproblemer. Forutsetningen var at de hadde potensielle problemer som lot seg modifisere av økt kunnskap om for eksempel kommunikasjon, problemløsningsstrategier og selvregulering. For tilfredse par med lav risiko for å utvikle samlivsproblemer synes ikke samlivskurs å øke tilfredsheten, men det er funn som tyder på at parene kan dra veksler på det de har lært etter hvert som tiden går og utfordringer oppstår.

3.2 Samlivskurs til par som sliter

Gode resultater av samlivskurs er ikke overraskende, da den primære målgruppen for kursene opprinnelig

er par som er fornøyd med partneren og forholdet, og føler seg forpliktet overfor relasjonen (Halford og Snyder 2012). På tross av forskjellene mellom parterapi og samlivskurs er det betydelig innholdsmessig overlapp. I flere land, deriblant Norge, har man derfor forsøkt å utvide samlivskursene til også å inkludere par som sliter med samlivet (Halford m.fl. 2015). Ifølge Halford m.fl. er det flere grunner til dette: mange par opplever at terskelen til parterapi er høyere enn det å melde seg på et samlivskurs, samlivskurs åpner for en større fleksibilitet med hensyn til hva slags og hvordan kunnskap formidles og samlivskurs for par som sliter synes å kunne ha positiv effekt på relasjonen og samlivet, både på kort og lang sikt.

For å teste ut hypotesen om at par som sliter kan ha positivt utbytte av samlivskurs gjennomførte Halford m.fl. (2015) to studier. Den ene var en RCT studie hvor 182 par ble tilfeldig fordelt i en intervensjonsgruppe som fikk Couple CARE og en kontrollgruppe. Den andre studien var en ikke kontrollert studie med pre og post test av 119 par som fikk Couple Coping Enhancement Training (CCET). Begge studiene fant at parene som opprinnelig skåret lavt på tilfredshet med samlivet og forholdet (hhv 43 og 67 % av utvalgene) opplevde en moderat økning i tilfredshet med samlivet over tid (hhv. $d=0.50$ og $g=0.44$), til forskjell fra tilfredse par der man ikke fant en slik effekt. Dette siste refereres gjerne til som en «ceiling effect», det vil si at man ikke klarer å måle økt tilfredshet hos de som allerede har det bra. Som i tidligere studier fant forskerne at type kurs synes å ha mindre betydning for utfallet og opplevelsen av kurset, noe man mener har sammenheng med at de fleste samlivskurs inneholder likeartede elementer, men med noe ulik vektlegging og tilnærming (Halford og Snyder 2012, Wadsworth og Markman 2012, Halford m.fl. 2015). Som Halford m.fl. skriver (2015; 418):

It is striking that the effect of Couple relationship education on satisfaction in less-satisfied couples was robust across two different programs (Couple CARE v.v. CCET), delivered in two different formats (flexible delivery v.v. intensive weekend) and within two different cultures (Australia and Switzerland).

Deres konklusjon er derfor at også par som sliter vil kunne ha godt utbytte av samlivskurs, til dels uavhengig av type og form. Funnene indikerer også god transportabilitet av programmer mellom likeartede familie- og parforholdskulturer, kanskje forutsatt lokale tilpasninger, som vi skal se i avsnitt 3.2.4. Før vi kommer nærmere inn samlivskurs i nordisk kontekst, vil vi redegjøre for et interessant

funn i en studie gjort av Wadsworth og Markman (2012; 108).

Generelt anbefales par der samlivet er preget av negativ kommunikasjon og aggresjon (høyrisikopar) å oppsøke annen type hjelp enn samlivskurs for å løse sine problemer (Wadsworth og Markman 2012). Noen går imidlertid på slike kurs. For å undersøke utfallet på skilsmisse blant par som hadde og ikke hadde gått på PREP kurs blant par med og uten slike problemer, gjennomførte Markman m. fl. en statistisk analyse basert på data over en 13 års periode fra et trossamfunn som holder PREP kurs. De fant at de som hadde hatt et forhold preget av negativ kommunikasjon og aggresjon hadde større sannsynlighet for å være skilt enn de som ikke hadde en slik historie. De fant imidlertid også at blant høyrisikopar var sannsynligheten for å være skilt signifikant høyere blant de som hadde gått på PREP kurs, enn blant de som ikke hadde gjort det. Deres tolkning var at høyrisikopar, gjennom å gå på PREP kurs, lærer at slik atferd ikke er en del av en sunn relasjon, noe som øker sjansene for et brudd hvis ikke handlingsmønstrene endres over tid (2012; 108). Slik vi ser det innebærer dette at samlivskurs kan få et annet utfall enn økt tilfredshet med relasjonen, og som kan være vel så nyttig for par og deres eventuelle barn som sliter i samlivet på grunn av vedvarende problemer knyttet til rus eller negativ kommunikasjon.

3.3 Nordiske erfaringer med samlivskurs

I Norge og Norden bruker man flere likartede metoder, og det er vanlig at metoder og erfaringer utveksles mellom landene. Eksempler på samlivskurs i Norge i tillegg til «PREP» («The Prevention and Relationship Enhancement Program») er «Du og jeg og vi to» og «Godt samliv». Alle disse har oppsummert og dokumentert brukerundersøkelsene fra kursene, og disse viser at deltakerne i overveiende grad er tilfredse med tilbudet. Det er svært vanlig at man benytter rutinemessige evalueringer ved avsluttende kurs, også disse evalueringene er i overveiende grad positive (Mortensen og Thuen 2007). Utover slike kursevalueringer er det ikke gjennomført effektevalueringer i Norge, men i Sverige pågår det nå en studie.

I Danmark har Center for Familieudvikling gjennomført og evaluert «PREP»-kurs siden 2012. Etter å ha samlet inn data før, under og etter kurset fant de en betydelig økning i tilfredshet med parforholdet etter kursdeltagelse: Fornøydheten med forholdet økte fra 23 prosent før kurs til 40 prosent

etter kurs. Og antallet som «ofte finner at mindre diskusjoner utvikler seg til store krangler», ble halvert fra før kurs til tre måneder etter kurs, fra 30 prosent til 16 prosent. De rapporterte om en betydelig positiv utvikling i forhold til opplevelse av avvikende, støtende eller aggressiv atferd i kommunikasjonen. Cirka 70 prosent oppga å ha redusert sitt konfliktnivå. Før kurset var det 61 prosent som opplevde krangler daglig eller ukentlig. Tre måneder etter kurset var tallet redusert til 46 prosent, tilsvarende en nedgang på 25 prosent. 62 prosent mente at kurset hadde hatt en positiv effekt på barnas trivsel (se Center for Familieudvikling 2014). I undersøkelsen sies det lite om hvem som ikke er fornøyde.

En ny dansk forskningsoversikt over studier av parintervensjoner (Loft 2014) viste at det ikke har blitt gjort noen komparativ studie av samme intervensjon mellom land. I gjennomgang av 42 studier fant de at «PREP» var tiltaket som hadde best dokumentert effekt, både når det gjaldt tilfredshet med parforholdet i ettertid og målt i brudd. Mortensen og Thuen (2007:23) konkluderer på bakgrunn av sin kunnskapsgjennomgang av modeller for samlivskurs med at det er «mye som taler for at PREP bør ha en sentral rolle innenfor dette feltet også i fremtiden, all den tid det er dette programmet som i størst grad er evaluert og dokumentert, og som dessuten kan vise til overveiende gunstige resultater». I tråd med konklusjoner fra andre oversiktsstudier (Wadsworth og Markman 2012, Halford og Snyder 2012), konkluderer imidlertid Loft (2014) med at det viktigste med samlivsprogrammer, uavhengig av type, er at de inkluderer opplæring i kognitiv atferdsterapi, god kommunikasjonspraksis og stresshåndtering.

3.4 Samlivskurs for familier med barn

Cummings m.fl. (2008) har undersøkt effekten av et korttids undervisningsprogram (fire sesjoner) for ektepar med barn om konflikthåndtering og ulike måter å uttrykke uenighet på «Happy Couples and Happy Kids». Forskerne var opptatt av den forebyggende effekten programmet kunne ha på kommunikasjonen, og om det hadde en positiv innvirkning på parforholdet, oppdragerstil og barnets utvikling ett år etter at programmet ble fullført. Det ble gjort målinger før oppstart, ved programmets avslutning, samt 6 måneder og 1 år etter programmet var fullført. Intervensjonsgruppen viste jevnt over positive endringer i konflikthåndtering og kommunikasjon. De positive endringene som kom tydeligst frem, var at parene over tid endret tilnærming til den andre part i konfliktene som

oppsto. Den nye tilnærmingen bestod i å være mer respektfull overfor den andre part, og at man var mer interessert i å fremme tryggheten i familieforholdet.

Faircloth m.fl. (2011) gjennomførte en longitudinell studie som bygger videre på Cummings m.fl. sin studie. Forskerne var interessert i om de positive effektene ble opprettholdt, og gjennomførte en oppfølgingsstudie etter to år. De samme 90 parene som deltok i den originale studien ble kontaktet igjen, og 39 par gav sin samtykke til å delta. Hvis man ser disse to studiene i sammenheng, tyder resultatene på at evnen til problemløsning utvikler seg over tid. Cummings m.fl. (2008) fant signifikante forskjeller i problemløsning ved 1-årsmålingen, og Faircloth m.fl. fant signifikant forskjell etter to år. Studien viste at når mødre fikk økt kunnskap om hvordan konflikter påvirker barn, hadde dette en stor positiv innvirkning på oppdragerstil og barnas utvikling (2011). Mødrene brukte i større grad konstruktive løsninger, og dette ga igjen flere positive opplevelser hos foreldrene. Faircloth m.fl. konkluderer med at undervisningsprogrammet «Happy Couples and Happy Kids» har hatt vedvarende effekt, men det kommer ikke tydelig frem av artikkelen akkurat hvor stor effekt undervisningsprogrammet hadde for intervensjonsgruppen sammenlignet med kontrollgruppen.

Fetsch, Yang og Pettit (2008) har gjennomført en evaluering av «RETHINK Parenting and Anger Management» -programmet. «RETHINK» går ut på å bevisstgjøre foreldre om den negative effekten deres aggresjon og konflikt har på barnets utvikling, kartlegge på hvilke områder foreldrene har vanskelig for å kontrollere sinne og frustrasjon, og hva som trigger slike reaksjoner. Gjennom å bli bevisst slike reaksjons- og handlingsmønstre kan man så finne alternative positive handlingsmønstre (2008: 545). Forskerne fant at deltagerne 2,5 måneder etter programmets slutt opprettholdt det lave konflikt- og aggresjonsnivået. Funnene tyder på at programmet gir foreldre opplæring som gjør at de evner å resonnerer verbalt og argumentere på en måte som demper sinne, konflikt og også vold.

3.5 Parterapi

Gjennomgående viser studier at par med store samlivsproblemer er de som har minst nytte av parterapi (Halford og Snyder 2012). I flere undersøkelser finner man at par- eller familierterapi hjelper cirka halvparten av parene som søker hjelp, og at den gjennomsnittlige klient i par- eller familierterapi hadde det bedre ved avslutning enn 80 prosent av kontrollgrupper som ikke har deltatt i behandling (jf. Skauli 2009: 21). Halford m.fl. (2015) finner at

mellom 25-30 prosent av par ikke blir hjulpet av parterapi og at en like stor andel får det noe bedre, men uten å bli kvitt sine samlivsproblemer. De finner også at en del av de parforholdene som blir bedret gjennom terapi, faller tilbake til konfliktfylte relasjoner en stund etter avsluttet terapi. De konkluderer likevel med at effektstørrelsene i parterapi er på nivå med de beste og mest kraftige individuelle psykologiske behandlingsformene for voksne.

Psykiske problemer som depresjon, tvangs- eller angstlidelser kan påvirke samlivet i negativ retning samtidig som et dårlig samliv kan bidra til depresjon. Kunnskap om hva som påvirker humør og forhold kan være viktig for tilfriskning av personer og forhold (Halford og Snyder 2012). I en metastudie fant Barbato og D'Avanzo (2008) at parbasert behandling av depresjon i parterapi var vel så effektivt som individuell terapi for å kurere depresjon i forbindelse med dårlige parforhold, og var mer effektivt for å redusere samlivsproblemer. I følge Skauli (2009) kan parterapi være gunstig sammenlignet med annen type behandling for psykiske problemer fordi tjenesten er organisert på en annen måte. Parterapi gis gjerne i familievernnet og som en diagnosefri tjeneste, noe som gjør det enklere å møte par/familier som unike. Samtidig er det en utfordring at det blir vanskeligere å systematisere erfaringene fra møtene og trekke vekslers på spesifikke metoder (Skauli 2009).

3.6 Oppsummering

I Norge har familievernnet lovpålagt ansvar for å tilby behandling og rådgivning ved vansker, konflikter eller kriser i familier. I tillegg har ulike religiøse menigheter, humanitære og kristne organisasjoner mulighet for å søke økonomisk støtte til utvikling og gjennomføring av samlivstiltak. Forebyggende tiltak som retter seg mot par som bor sammen kan være samlivskurs og parterapi. Tiltakene skal bidra til at parene øker bevisstheten om kommunikasjon og samarbeid, og hvordan dette påvirker forholdet.

Samlivskurs er primært forebyggende, og skal hjelpe paret å opprettholde, berike og forbedre parforholdet. Flere internasjonale (Halford og Snyder 2012; Wadsworth og Markman 2012) og nasjonale (Skauli 2009) studier viser at samlivskurs har god forebyggende effekt, og bidrar til å forbedre parforhold, spesielt for par som har økt risiko for å utvikle samlivsproblemer (Halford og Bodenmann 2013). Imidlertid deltar parene med høyest risiko for å utvikle alvorlige konflikter sjeldnere på samlivskurs enn andre (Halford mfl. 2006). Dermed kan det

fremstå som at de som har størst behov av samlivskurs, og som vil ha størst effekt av dette, i mindre grad enn andre benytter seg av tilbudet. En annen mulig konsekvens av å gå på samlivskurs, er at parene lærer hva som er og ikke er en del av gode relasjoner. For høyrisikopar som deltar på samlivskurs kan denne kunnskapen også føre til samlivsbrudd, og frigjøring fra en fastlåst situasjon og konfliktfylte relasjoner (Wadsworth og Markman 2012; 108).

Parterapi er primært behandlende, og skal hjelpe par som har utviklet problemer til å forebygge at konflikter eskalerer, eller dempe et høyt konfliktnivå. I flere undersøkelser vises det at parterapi hjelper ca. halvparten av parene som søker hjelp (Skauli 2009, 21), og at for en del av parene er den positive endringen som vises i terapien ikke varig (Halford m.fl. 2015). Studier viser også gjennomgående at par med store samlivsproblemer har minst nytte av parterapi (Halford og Snyder 2012).

Kapittel 4. Når par er i ferd med å gå fra hverandre - mekling

Hovedmålet med meklingen er at foreldrene kommer frem til en avtale når det gjelder omsorg for involverte barn. Meklingen skal tilrettelegge kommunikasjonen mellom foreldrene blant annet gjennom å gi relevant informasjon (Gulbrandsen og Tjersland 2010: 711-712). Mekling gir en unik mulighet til å avdekke hvorvidt foreldre har utviklet samarbeidsproblemer og trenger hjelp, samt om barna er skadelidende på grunn av et høyt konflikt-nivå. Erfaringen er imidlertid at jo dypere og mer kompliserte partenes relasjonsvansker er, desto vanskeligere er det å oppnå positive resultater gjennom mekling (Ekeland 2010). I en studie fra 1997 hadde Ekeland og Myklebust funnet at mens 1/3 av foreldrene samarbeidet bra, var 1/3 preget av konflikt og i 10 prosent av disse sakene var konfliktnivået så høyt at sannsynligheten var stor for at det ville gå videre til domstolen. Konfliktnivået var høyest i barnefordelingsaker. I 2007 ble det obligatoriske kravet om at foreldre skulle møte til tre meklings-timer redusert til én time. En viktig intensjon med denne omleggingen var å kanalisere ressurser mot saker med høy konflikt ved at disse skulle få et utvidet tilbud (inntil 7 timer)(Ot.prp.nr. 103, 2004-2005: 6).

I følge Gulbrandsen og Tjersland (2010) sin oppsummering av internasjonale effektstudier vedrørende mekling finnes det en rekke ulike meklingsmodeller. Variasjonen mellom modellene handler i stor grad om hovedvekten legges på «strukturert forhandling» eller «terapeutisk orientering». Det vil si at modellene i ulik grad vektlegger struktur, formalitet og styring, problemløsning av saksspørsmål, kommunikasjon, emosjonelle aspekter og narrativer om parforholdet og separasjonen, hvordan partene samhandler og relaterer seg til hverandre og om andre – blant annet barn – skal involveres i meklingen. Forskning har vist at meklerne i praksis støtter seg til flere modeller innenfor meklingsarbeidet fordi de ofte jobber både med å få til en avtale mellom partene, få tak i mulige underliggende konflikter og eventuelt løse disse (Gulbrandsen og Tjersland 2010). Om mekleren velger en mer relasjons- eller saksorientert tilnærming vil variere med de individuelle parene og til dels meklerens preferanser (Ekeland 2010).

Fordi elementene i de ulike modellene likner på hverandre er det vanskelig å måle effekten av de ulike modellene, og den forskningen som er gjennomført klarer ikke påvise noen særlige forskjeller mellom metodene. Det dreier seg snarere om flere tilnærminger som kan gi like gode resultater og fellesfaktorene synes viktigere enn de elementene som blir trukket frem som særskilte i markedsføringen av metodene (Gulbrandsen og Tjersland 2010, Ekeland 2010). Internasjonale effektstudier tyder allikevel på, ifølge Gulbrandsen og Tjersland (2010), at mekling som rettes mot kommunikasjon og relasjonelle spørsmål, øker sjansen for et avtale-resultat i saker preget av konflikt. At et relasjonelt fokus, i iallfall for en periode, er viktig i meglingsaker preget av høy konflikt er også Ekelands (2010) konklusjon i drøfting av meklingsmetodikk.

4.1. Mekling i saker med høy konflikt

I 2011 gjennomførte Ådnes m.fl. (2011) en evalueringstudie basert på kvantitative og kvalitative data innhentet fra både meklere og foreldre. Målet med studien var kunnskap om hvordan mekling fungerer i henhold til ekteskapsloven og barneloven. Undersøkelsen ble besvart av 274 av 381 meklere ved alle landets familievernkontorer og av 59 av 130 private meklere. Disse fylte ut spørreskjemaer fra 1460 saker over en syv ukers periode, noe som utgjorde 56 prosent av den totale saksmengden ved kontorene i perioden. Spørreskjema ble gitt ut til foreldre i etterkant av meklingen og ble besvart av 1781 foreldre fra 933 av sakene. Etter åtte måneder ble det gjort en oppfølgingsstudie blant foreldre som ble besvart av 191 foreldre.

Resultatene viste at i majoriteten av sakene (75 %) var det inngått avtale etter avsluttet mekling. Tverrsnittstudien viste at 12 prosent av sakene var preget av høy konflikt og at det ikke var oppnådd avtale om barnefordeling, noe som tilsvarer det Ekeland og Myklebust rapporterte om i 1997. I oppfølgingsstudien fant Ådnes m.fl. (2011) at blant de med høy konflikt svarte en tredjedel at meklingen ikke hatt noen effekt på konflikten, mens en tredjedel oppga at meklingen til en viss grad bidro til å dempe den. I de tilfellene der foreldrene oppga at konflikten

var redusert hadde nærmest samtlige inngått avtale, til forskjell fra de som fremdeles var i konflikt.

Studien viste at en svært liten andel foreldre med høy konflikt benyttet seg av den nye tidsordningens utvidede tilbud (fra 5–7 timer), selv om mange av dem brukte noe mere tid. Studien viste at jo mer konflikt og problemer, desto høyere var andelen saker som brukte mer enn én time. I saker med det aller høyeste konfliktnivået sank imidlertid andelen saker som brukte mer enn én time. I følge Ådnanes m.fl. (2011) er det sannsynlig at mekling i disse sakene kun er en formalitet på veien mot domstol, og ikke et redskap for konfliktløsning. Konflikten var rett og slett for høy.

Når det gjaldt spørsmålet om foreldrenes fornøydhet med meklingen viste svarene at foreldre med et høyt konfliktnivå var minst fornøyde med meklingen, men de var likevel vesentlig mer positive enn andre foreldre til at meklingsordningen er obligatorisk. Forskerne mener dette kan tolkes som en indikasjon på at de foreldre som trenger meklingsordningen mest er de som i størst grad tilkjenner et behov for ordningen.

Blant foreldre med et høyt konfliktnivå var det en stor andel som mente at meklingen hadde hatt avgjørende betydning for at de ble enige om en avtale. I disse sakene var det en overrepresentasjon av ikke-norske foreldre, oftere yngre foreldre og oftere foreldre med lav utdanning. I disse sakene ble det samtidig brukt mer tid til mekling.

På spørsmål til meklerne om deres erfaringer i møte med foreldre i høy konflikt, gikk det frem at denne gruppen forvoldte særlige utfordringer som meklerne ikke alltid følte seg kompetente til å håndtere. De ga uttrykk for behov for mere og ny kunnskap om meklingsteknikker og metoder til bruk i de vanskelige høykonfliktsakene.

Basert på sin evaluering av «Foreldre i mekling» (Gulbrandsen og Tjersland 2009), som omfattet 159 foreldrepår, gjennomførte Gulbrandsen og Tjersland (2013) en sammenlikning av de 38 parene som hadde høy konflikt med 116 par som ikke hadde vært til mekling. Målet var å undersøke om de som hadde det vanskeligst fikk nødvendig hjelp gjennom mekling. Høy konflikt var nesten alltid knyttet til ordninger for barn, men også spørsmål om bolig og økonomi. Blant de 38 foreldreparene uttalte enten en eller begge at de hadde store uenigheter om barn (bosted og samvær) og økonomi (bolig, bidrag, fordeling av barnetrygd). Det viste seg at blant de med høy konflikt møtte 60 prosent til mekling etter bl. § 51,

første ledd, med tanke på rettsak og over 50 prosent hadde lave forventninger til at mekling skulle føre frem til en løsning. Tilsvarende tall for utvalget som helhet var i underkant av 20 prosent. 80 prosent av de med lavt og middels konfliktnivå kom også fram til en avtale de kunne enes om. Dette gjaldt kun 30 prosent av de som hadde høy konflikt, og disse kjennetegnes av at de gjennomgående møtte til flere meklingstimer enn de øvrige.

I en oppfølgingsrunde etter 18 måneder svarte 34 prosent av parene med høy konflikt, og 60 prosent av de andre, at meklingen hadde vært til hjelp. 45 prosent av høykonfliktparene svarte at de hadde hatt behov for mere hjelp, mens dette gjaldt 25 prosent av de andre parene. Gulbrandsen og Tjersland oppsummerer resultatene av en oppfølging 18 måneder senere med denne analysen:

Utfordringen for meklingsfeltet er hvordan man skal få gitt dem som strever mest et samtaletilbud som de selv opplever som nyttig, særlig når håpet om kunne hjelpes er så lavt (2013:27).

Ifølge Gulbrandsen og Tjersland er det en rekke arbeidsoppgaver som meklingen forventes å utføre på en obligatorisk meklingstime, noe som kan være en forklaring på hvorfor mekling ikke fungerer bedre. Forskerne peker på motstridende forhold som at mekling er både plikt og hjelpetilbud, økning i antall saker og utfordringer mekler har i tunge saker med begrenset myndighet. De konkluderer blant annet med at det er grunnlag for å utvide kravene som stilles foreldre som vurderer å gå til retten. Det bør være mulighet for å holde lenger på partene og innføre en ordning hvor det er minst to fagpersoner involvert i saksbehandlingen.

Et forsøk med å kombinere mekling med terapi overfor høykonfliktspar er gjort i Australia av Jacobs og Jaffe (2010). I studien deltok 23 par i programmet «Conjoint Mediation and Therapy (CoMeT)». Hensikten med programmet er å få til varige, barnefokuserede løsninger for foreldre i høykonflikt, der tradisjonelle metoder ikke fungerer. Programmet innebærer at to profesjonelle aktører, en mekler og en psykolog, jobber sammen og med foreldrepåret (2010: 18-19). Grunntanken bak prosjektet er at høykonflikt ofte bunner i uløste, emosjonelle aspekter som er sentrale for separasjonen, familievold, tidligere mishandling og krenkelser – noe som utvider rammene som tradisjonell mekling navigerer innenfor. Resultatene viste en signifikant reduksjon i foreldrekonflikt ved 3-måneders oppfølging. Det kom også frem at foreldrenes negative syn på hverandre hadde blitt redusert, og at det var mindre bitterhet mellom dem. Et annet interessant funn er at

foreldrene oppga mindre tilknytning til hverandre etter programmet – det ses som en positiv indikasjon på at de nå opplever mindre sorg og stress av tapet av den relasjonen de hadde til sin tidligere partner. Nesten halvparten av foreldreparene var også i stand til å nå en permanent eller delvis bindende barnefordelingsordning etter deltagelse i programmet.

4.2 Faktorer som kan bidra til konfliktredning

Hovedmålet med mekling er avtaleinngåelse til barnas beste. Det er tydelig ramme inn samtalen innledningsvis og å informere foreldre om målet med mekling, har vist seg heldig for foreldre uten store konflikter. For foreldre i høy konflikt er det imidlertid funn som tyder på at for sterk vektlegging av «et avtalefokus» kan være til hinder for at mekler klarer å bevege foreldre i retning av redusert konfliktnivå (Anbjørnsen og Eikhom 2011, Ekeland 2010). Sjansene for å oppnå gode resultater kan reduseres hvis det ikke er rom for at foreldrene, sammen med megler, kan komme til enighet om målene for meklingen (Anbjørnsen og Eikhom 2011).

Ekeland (2010) viser til forskning som finner at der meklerne var aktive i å strukturere prosessen var det en høyere andel som oppnådde enighet. «Selv om de for eksempel tillot partene å «tømme seg», blokkerte de tilløp til polarisering, og de benyttet mye tid til å utforske løsningsalternativer» (2010: 736). Videre er partenes evne til å kommunisere en viktig forutsetning for å oppnå enighet. Ekeland skriver:

Dette var meklere som involverte seg aktivt, og som uten å la seg hemme av nøytraliteten, satte grenser for, og utfordret dysfunksjonell atferd. Selv om det ellers er entydig både fra forskning og annen faglitteratur at nøytralitet er en avgjørende forutsetning for å lykkes i mekling, ser det ut til at nøytralitetskravet også kan bli en hemske, spesielt i vanskelige saker, dersom det fører til en distansert, upersonlig og ikke-inngripende meklerrolle (2010: 737).

I følge Ekeland er det derfor nødvendig for mekleren å avklare forholdet mellom nøytralitet og involvering i vanskelige saker.

Brukerperspektiver i mekling og særlig i høykonfliktsaker mener Skauli (2009) kunne bidratt til i møtekommelse av kritikken av den norske meklingsordningen. Kritikken går blant annet ut på at det blir gitt lite relevant informasjon, at partenes emosjonelle behov i liten grad er ivarettatt, og at mekler ikke reflekterer nok over hvordan han eller hun formidler egne holdninger.

Gulbrandsen og Tjersland (2010) fremhever tre faktorer som viktige for å lykkes: 1) At mekleren tilbyr en tydelig, men fleksibel struktur for prosessen. 2) At mekleren, med foreldrenes aksept, styrer interaksjonen. 3) At mekleren har oppmerksomhet på og – om nødvendig – adresserer emosjonelle reaksjoner og relasjonelle forhold. De påpeker videre at mekling med erfarne meklere som går over tid, bidrar til å bedre kommunikasjon. Når meklingen er rettet mot kommunikasjon og relasjonelle forhold, er det også større sjanse for avtaleresultat (2010: 711-712).

4.3 Minoritetsforeldre og mekling

Lopez (2007) har gjennomført en kvalitativ studie av 34 informanter med minoritetsbakgrunn; 19 menn og 15 kvinner valgt ut ved familievernkontorer hvor innslaget av tverrkulturell mekling er stort (2007:43). Flesteparten av sakene var høykonfliktsaker, hvor det hovedsakelig dreide seg om samvær med barn og regulering av dette. Ifølge majoriteten av informantene førte ikke meklingen til bedre foreldresamarbeid, eller til en bedre situasjon for barnet, og de var misfornøyde med meklingen. I følge Lopez synes en grunn å være at de hadde urealistiske forventninger til meklingen, forventninger som ikke samsvarer med meklingsintensjon og mandat. Diskrepansen skyltes blant annet manglende forståelse for skille mellom terapi og mekling, samt urealistiske forventninger til at mekleren skulle være en problemløser. Lopez (2007:123-129) viser videre hvordan kjønn kan bli fortolkningsramme og hvordan flere menn med minoritetsbakgrunn mener de har blitt møtt med stereotype holdninger. Noen følte seg forhåndsdomt. Lopez diskuterer om meklere ubevisst kan idealiserer norske kjønns- og fedreroller, og hvordan etnisitet, kultur og kulturforskjeller kan bli fortolkningsrammer i brukernes erfaringer med familievernkontorene.

Ådnanes m.fl. (2011) finner i sin studie at meklere etterlyser mere kunnskap om forskjellige minoritetskulturer generelt, nasjonale minoriteter og ikke-vestlige kulturer. De uttrykte behov for å lære mer om ikke-vestlige familier, om kulturell tenkning rundt familier og kjønnsroller, om foreldreskap og familieliv etter brudd i ikke-vestlige kulturer og om familieforståelse i ulike minoritetsreligioner. Slik kunnskap ble ansett som viktig for å skulle møte folk ut fra deres egne premisser, for å bedre forstå dynamikken i konfliktene og for å avklare forventninger.

4.4 Barns deltakelse i mekling

En økt vektlegging av barnets rolle, og på inkludering av barn i mekling, har etter hvert vokst frem i dette feltet. Barnet kan inkluderes gjennom å være med under samtaler med foreldrene, gjennom individuelle samtaler med barnet eller ved at foreldre får lytte til samtaler mellom mekler og barn (Gulbrandsen og Tjersland 2010). Mekling der barn deltar, har vist seg å bidra til redusert foreldrekonflikt og færre psykiske vansker hos barna, samt til bedre relasjoner med andre og økt psykisk velvære for barna (McIntosh m.fl. 2008).

Lovverket understreker at mekling skal ha barnas beste som hovedprinsipp, og en norsk studie viser at dette stort sett er virksomt og etterfølges i praksis (Ådnanes m.fl. 2011). Et unntak er høykonfliktsaker, som ofte gjelder barnefordelingssaker, der barnets beste i mindre grad synes å bli ivaretatt. I disse sakene er det vist at meklerne hadde behov for mer tid, og de ytret behov for å kunne pålegge foreldrene mekling utover den ene obligatoriske timen.

Barneombudet argumenterer for at Norge har en rettslig forpliktelse i henhold til Barnekonvensjonens artikkel 12 om å la barn bli hørt «i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet» (Barneombudet 2012).

I Ådnanes m.fl. (2011: 125) sin undersøkelse fant de at barn deltok i 68 av de totalt 1460 registrerte meklingene, noe som utgjør 4 prosent av alle sakene i perioden. I 2 prosent av alle sakene ble barns manglende deltagelse forklart med at barna selv hadde uttrykt at de ikke ønsket å delta (2011: 30). Dette kan skyldes at mekler, i 33 prosent av sakene, ikke hadde informert barn og foreldre om barnets rett til å bli hørt, og i 41 prosent av sakene hadde ikke foreldrene blitt informert om deres plikt til å ta hensyn til barnet (ibid.). Selv der foreldrene er informert om plikten er det i stor grad opp til dem å bestemme om barna skal involveres i meklingen. Foreldrene må godkjenne at barna kommer til samtale dersom disse er under 15 år (Strandbu 2011: 146). Er barna under 16 år må godkjenning også foreligge fra mekleren (Thuén 2013).

Stortingsmelding nr. 29 (2002-2003) påpeker at det er den enkelte mekler som beslutter om barnet skal involveres i meklingen (se også Haugen og Rantalaiho 2010: 112). Barnet har dermed ingen egen rett og kan i prinsippet utestenges av begge parter.

I 2014 var barn under 18 år representert i ca. 12 prosent av de nye behandlingssakene i familievernnet,

enten alene eller sammen med foreldrene. Dette er en økning på 2 prosentpoeng siden 2013. På tross av at antallet øker noe er det fremdeles få barn som er involvert i selve meklingsprosessen. Saker der barn har deltatt i minst én av meklingstimen, har økt fra 2 prosent i 2010 til 7 prosent i 2014. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har en målsetting om å øke andelen meklinger hvor barn høres (Bufdir 2014).

Haugen og Rantalaiho (2010) har sett på hvordan barnets beste og barnets rett til å bli hørt blir ivaretatt i meklingsprosessen. De undersøkte hvordan barnets beste blir definert, hvilke aktørers meninger som får forrang, og om barnet får fremmet sitt syn i saken. De fant at mye av meklingstimen går med til å gi foreldre obligatorisk informasjon og generell informasjon om meklingsprosessen og dens målsettinger. Ivaretakelse av barnets rett til å bli hørt blir derfor vanskelig.

En av utfordringene med prinsippet om barnets beste er at opplevelsen av hva som helt konkret er barnets beste i den enkelte sak, kan variere med ulike ståsted og perspektiver. Når ikke mekler snakker med barnet selv, er det ofte uvisst hva barnet ønsker, ikke minst når opptil halvparten av foreldre i meklingsprosessen er uenige om hva som er barnets ønsker. Vi vil her presentere et utvalg norsk og internasjonal forskning på tiltak som inkluderer barnets meninger i meklingsprosessen.

Rød (2010b) evaluerte prøveordningen med «Barnehøringsmodellen» ved familievernkontoret i Molde i tidsrommet 2007 til 2009. Modellen er en videre utvikling av det tidligere nevnte prosjektet «Barn i mekling», som ble utviklet av Familievernkontoret for Asker og Bærum i perioden 2004-2007. Det består av tre timer der det gjennomføres samtaler med barn og foreldre hver for seg og sammen. Videre hjelper en terapeut barna med å formidle sine synspunkter til foreldrene hvis det er behov for det.

Barnehøringer er et tilbud til foreldre under mekling, men også i forbindelse med foreldresamtaler hvor for eksempel foreldrene er usikre på den samværsordningen de allerede har. Rød (2010b) presiserer at begge foreldrene må være enige om at barnehøring er riktig å gjennomføre, både for barna og dem selv. Erfaringsmessig er det vanskelig å få begge foreldrene til å samtykke til barnehøring hvis konfliktnivået mellom dem er høyt. Ifølge Rød kan det å inkludere barnet i meklingen vært konflikt-dempende og styrke samarbeidet mellom foreldrene. Både Rød (2010b) og Barneombudets ekspertgruppe

på familievern (Barneombudet 2012: 18) foreslår en ordning der man har en oppfølgingsamtale en stund etter barnehøringen for å snakke om hvordan det har gått, og for å forplikte foreldrene til avtalen. Dette vil kreve muligheter til oppfølging, noe som er en utfordring ved en del familievernkontorer som ikke fører journal. Det er ikke journalplikt, men hvis kontorene benytter seg av sikker sone i Familievernets dokumentasjonssystem FADO, er det ingen hinder for journalføring (Rød 2010b: 132). Kunnskap om saken vil også lette arbeidet til barnevernet i de sakene der de blir involvert på grunn av at foreldrenes konfliktnivå går utover barna.

I Australia har man to programmer for foreldre, som begge er tenkt å ivareta barnas interesser. Det ene er barnefokuserende meklingen, her er meklere opptatt av å utforme en plan sammen med foreldrene som fremhever hensyn til barnets utvikling.

Intervensjonen har et barneperspektiv, og er ment å være både pedagogisk og terapeutisk. Den andre er barneinkluderende mekling. Den har mye av det samme innholdet som den barnefokuserende, men her blir det gjennomført samtaler med barn i tillegg hvis de er i skolealder eller eldre. Sammenligning av disse to programmene viser at begge medførte en signifikant og vedvarende positiv effekt med hensyn til å dempe foreldrekonflikten og kun en femtedel av foreldrene meldte at det ikke hadde skjedd noen endring i konfliktnivået. Deltakere i begge programmene meldte om positive effekter blant annet når det gjaldt foreldresamarbeidet (mer stabil omsorg og kontaktmønstre gjennom året), samværsordningen (færre ønsket å endre den og flere gikk for delt omsorg). For majoriteten av barna ble det å bli inkludert og å møte en barnespesialist i utredningsmøtet opplevd som spesielt hjelpsomt (McIntosh m.fl. 2008, Ballard m.fl. 2013).

4.5 Oppsummering

Mekling skal sikre at foreldrene ved samlivsbrudd kommer frem til en avtale om omsorg og samvær for felles barn, og foreldre er pålagt å møte til en obligatorisk meklingstime. Mekling er også en mulighet til å avdekke om foreldrene har utviklet samarbeidsproblemer, og om barna er skadelidende på grunn av et høyt konfliktnivå. Foreldrene og barna kan deretter få tilbud om, eller henvises til adekvat hjelp. I mekling skal barnets beste være styrende. Studier viser at meklere der barn deltar bidrar til færre psykiske vansker hos barna, bedre relasjoner med andre og å redusere foreldrekonflikter (McIntosh m.fl. 2008), men selv om barn har rett til å uttrykke sin mening og bli hørt i alle saker som angår det (jf. BK art. 12), er det sjelden barn deltar (Ådnanes m.fl.

2011, 125). En årsak kan være at begge foreldre må samtykke til at barnet deltar om barnet er under 15 år (Strandbu 2011, 146), og at også mekler må samtykke der barnet er under 16 år (Thuen 2013). Motargumentene mot å la barnet delta i mekling er at barna kan oppleve å stå i sterke lojalitetskonflikter, at de opplever seg presset til å snakke om eller ta stilling til noe de ikke ønsker, og barnets rett til beskyttelse fra skadelige forhold. Sistnevnte kan være spesielt viktig å ivareta i høykonfliktsakene. Imidlertid er det vesentlig å skille mellom å kreve at barnet deltar og å gi barnet mulighet til å delta. En mulighet til å delta er også en mulighet til å la være. Siden alle partene, og også barnet, kan ha ulike oppfatninger om hva som er barnets beste, kan konsekvensen av å ikke tilrettelegge for barnets deltakelse være at lovverkets krav om at barnets beste skal være styrende, ikke blir oppfylt.

Det finnes varierende meklingsmodeller og meklere bruker en blanding av modellene i arbeidet med de enkelte familiene (Ekeland 2010; Gulbrandsen og Tjersland 2010). Det er ikke påvist noen særlige forskjeller i effekt mellom modellene, men det er studier som kan tyde på at mekling som rettes mot kommunikasjon og relasjonelle spørsmål øker sjansen for en avtale i saker preget av konflikt (Ekeland 2010; Gulbrandsen og Tjersland 2010). Strukturelle forhold som for mange arbeidsoppgaver som skal gjennomføres i løpet av den ene obligatoriske meklingstimen, for høyt arbeidspress, for mange saker, og utfordringer knyttet til begrenset myndighet forklarer hvorfor mekling ikke har en bedre effekt (Gulbrandsen og Tjersland 2013).

Par med høyest konfliktnivå har minst sjanse for å komme til enighet gjennom mekling, sammenlignet med par med lavt og moderat konfliktnivå (Gulbrandsen og Tjersland 2013; Ekeland 2010). En målsetning med å redusere den obligatoriske meklingstiden fra tre til en time i 2007, var at ressurser kunne frigjøres til foreldre i høykonfliktsaker, som skulle få et tilbud om mekling i inntil syv timer (Ot.prp.nr. 103, 2004-2005, 6). Imidlertid viser studier at det er svært få foreldre med høy konflikt som benytter seg av tilbudet (Ådnanes m.fl. 2011). Mekling i disse sakene kan dermed fremstå som en formalitet på vei mot domstolen, og ikke et redskap for konfliktløsning (Ådnanes m.fl. 2011). Imidlertid er foreldre i høykonfliktsaker mest fornøyd med at ordningen er obligatorisk, og mekling gis avgjørende betydning i de høykonfliktsakene der foreldrene har blitt enige om en avtale (Ådnanes m.fl. 2011). I disse sakene var unge foreldre med lav utdanning og ikke-norsk bakgrunn overrepresentert. Meklere har gitt uttrykk for at de opplever særlige utfordringer i

arbeid med høykonfliktsaker, og at de har behov for mer og ny kunnskap om meklingsmetoder og teknikker i disse sakene (Ådnanes m.fl. 2011). Videre har de også etterlyst mer kunnskap om minoritetskulturer, ikke-vestlige familier og kjønnsroller, samt ulike familieførståelser (Ådnanes m.fl.2011).

Kapittel 5. Når paret har flyttet fra hverandre – tilbud til foreldre og barn

Foreldrekurs er en fellesbetegnelse for et kortere kurs for foreldre der konfliktdeмпing er hovedmålet (Borren og Helland 2013). Målet skal nås gjennom å lære foreldre hvordan de best kan samarbeide etter et brudd, hvordan konflikter påvirker barn, og om hvordan foreldre kan holde barn utenfor konflikter. Internasjonalt tilbys en rekke ulike kurs til foreldrepar med vedvarende konflikt (Borren og Skipstein 2013). De fleste kurstilbudene er utviklet og mest brukt i USA, men også i Norge og Sverige finnes det programmer. På norsk brukes gjerne begrepene foreldreopplæring eller skilsmisseopplæring om tilbud der man gir foreldre informasjon om hva som kan være vanskelig for barn når foreldrene går fra hverandre.

I USA er det vanlig at slike kurs er obligatoriske for foreldre som blir separert, til forskjell fra Norge, men der stilles det på den andre side ikke krav til obligatorisk meklingskurs. Generelt inneholder kursene opplæring i teknikker rettet mot både konfliktdeмпing og oppdragerstil. Metodikken går ut på å gi informasjon og trening som skal bevisstgjøre foreldre om negative konsekvenser av at barna involveres i konfliktene. Videre gis det informasjon om tilgjengelige ressurser som kan hjelpe foreldrene med å løse juridiske konflikter, samt opplæring i problemløsnings- og kommunikasjonsferdigheter (Borren og Skipstein 2013). Det er vanlig at man eksempelvis viser filmsnutter for å rette blikket mot barnas situasjon under konfliktfylte situasjoner, for så å diskutere hvordan barnet blir påvirket, og hvilke alternative handlingsmåter som vil være bedre for barna. Det å øve på å ta barnets perspektiv er ment å føre til at foreldrene som befinner seg i høykonflikt, i større grad vil sette barnets behov og velferd foran egne konflikter (ibid.). Det finnes lite ny, nordisk forskning om foreldrekurs.

5.1 Foreldrekurs

I Norge ble foreldrekursen «Fortsatt foreldre» lansert i 2007. Programmet ligger nå under ansvarsområdet til Bufdir. «Fortsatt foreldre» brukes av Modum Bad, som er en av Norges ledende institusjoner innenfor familieveiledning. Kurset brukes også av mange kommuner og ulike kristne organisasjoner. «Fortsatt foreldre» er et systematisk oppbygget opplærings-

program hvor den enkelte forelder kan lære seg nye og bedre måter å håndtere foreldrerollen på når man ikke lenger lever sammen med den andre forelderen (Helskog m.fl. 2011). Det finnes noen mindre evalueringer og brukerundersøkelser av dette tilbudet. Evalueringer viser at tilbudet i særlig grad benyttes av foreldre som har konflikter om barna (jf. Thuen 2013). I en norsk undersøkelse av Thuen (2013) oppga to av tre deltakere at de hadde et moderat til høyt konfliktnivå. I undersøkelsen rapporterte foreldre at de ble bedre i stand til å samarbeide og takle uenigheter og konflikter bedre etter kurset. 75 prosent var helt enig og 25 prosent litt enig i at barna ville få det bedre. Thuen konkluderer med at «selv om foreldrenes subjektive vurdering ikke gir noe garanti for at tilbudet faktisk har en objektiv effekt, er det i seg selv en indikasjon på at foreldre har nytte av å delta på tilbudet» (2013: 193-199). På spørsmål til et lite utvalg foreldre om hva de mente kurset «fortsatt foreldre» hadde bidratt til, var svaret at de følte seg bedre rustet til å takle uenigheter og fastlåste situasjoner, noe som hadde bidratt til bedret kommunikasjon (Bjørseth 2011)

Ved Familievernkontoret i Søndre Vestfold har man prøvd ut en modell for å møte familier i konflikt. Terapeutene og meklerne jobber etter en egenutviklet modell kalt «Barnefokusert arbeid med foreldre i konflikt». Dette er et helhetlig tilbud til hele familien (Grasmo m.fl. 2011). Modellen består av tre faser og forutsetter 6-8 samtaler. I første fase skal allianse og tillit etableres mellom terapeut og foreldre; konflikten kartlegges og barnets behov fremheves. Målet her er å finne frem til felles foreldreprosjekter og å styrke foreldrefunksjonen. Intensjonen er å dempe konfliktnivået. I andre fase snakker terapeuten med barnet, og barnet får bestemme hva som skal fortelles til foreldrene. I tredje fase legges tilbakemeldinger fra barnet frem. Ønsket er at foreldrenes oppmerksomhet dreies bort fra egen konflikt og over mot barnets situasjon. I Grasmos m.fl. (2011) evaluering av modellen fant de at for noen foreldre var det et vendepunkt å høre barnets synspunkt og opplevelse av saken. For andre foreldre ble det for vanskelig og krevende. Modellen oppfattes som et nyttig og anvendelig verktøy av terapeutene. Foruten samtaler med foreldrene, tilbys

barna enesamtaler, så fremt begge foreldrene er enige om det (Grasmo m.fl. 2011).

I det følgende tar vi utgangspunkt i studier fra USA, der foreldrekurs øker i omfang, og der det finnes flere studier, kunnskapsoppsummeringer og metaanalyser som har undersøkt effekten av disse. Kursene varierer med hensyn til innhold, varighet, om de er rettet mot en eller begge foreldrene og om de innebærer praktiske øvelser og rollespill. Samtlige kurs har en positiv effekt. Dermed kan det fremstå som at det viktigste med kursene ikke er typen kurs i seg selv, men at foreldrene får forbedret samarbeidsferdigheter, og at de gis mulighet til å skifte fokus fra konflikten mot barns situasjon og behov. Selv om kursene og resultatene ikke er direkte overførbare til en norsk kontekst, kan de synliggjøre ulike tilnærminger.

I en metaanalyse av 19 studier som så på effektiviteten av rettslig pålagte foreldrekurs, fant man gjennomsnittlig moderat, positiv effektstørrelse (Fackrell m.fl. 2011). De som deltok i undervisningsprogrammene hadde sammenlagt 50 prosent større sannsynlighet for å få et positivt utfall etter samlivsbruddet sammenlignet med de som ikke deltok i noe program. Studier med kontrollgruppe fant at programmet hadde en moderat effekt på konflikten mellom foreldrene; deltagerne hadde 40 prosent bedre utfall enn kontrollgruppen.

I en oppsummeringsstudie viser Borren og Helland (2013) til tre kurs som er mye brukt og evaluert i USA; «Children in the Middle», «New Beginnings» som retter seg mot mødre, og «Dads for life» som retter seg mot fedre. Alle kursene praktiserer rollespill og praktiske øvelser, noe som fremstår som spesielt viktig om det foreldrene lærer skal realiseres i praksis (McIsaac og Finn 1999, Sigal m.fl. 2011). Evalueringer viser at kursene bidrar til å dempe foreldrekonflikter og å forbedre barnas psykososiale fungering.

«Children in the Middle» er et kurs som går over tre ganger og varer en time hver gang. Formålet er å bevisstgjøre foreldrene om mulige negative konsekvenser skilsmisse kan ha på barn, særlig hvis de dras inn i foreldrenes krangler og blir satt i lojalitetskonflikter. I følge Borren og Helland (2013) viser tidligere studier at kurset har positive effekter på foreldrenes holdninger og atferd, og at de etter seks måneder fortsatt benytter teknikker de har lært. «New Beginnings» er et kurs for mødre som går over elleve ganger, og kan også inkludere barn. På kurset lærer mødre om faktorer som påvirker barns fungering i en skilsmisssituasjon, hva en god oppdragerstil innebærer, samt hvordan et godt

forhold til far kan etableres (Borren og Helland 2013). Deltakerne rapporterer om et bedre forhold mellom barnet og foreldrene, og det er også vist gode resultater når det gjelder bedring i barnets mentale helse (Borren og Helland 2013; Sigal m.fl. 2011). En studie av foreldre som hadde deltatt på kurset femten år tidligere, konkluderte med at ungdommene hadde mindre problemer, og at deltakelse hadde hatt en forebyggende effekt mot menns rusmisbruk i voksen alder (Wolchik m.fl. 2013). «Dads for Life» er et kurs for fedre som går over åtte ganger. Formålet er å redusere risiko forbundet med en skilsmisse. Dette oppnås ved å motivere til gode oppdragelsesferdigheter, og ved å redusere konflikter mellom far og tidligere partner. «Dads for Life» har positiv effekt på barnas fungering og velvære. I etterkant av kurset hadde barn av deltakere betydelig mindre angst- og depresjons-symptomer enn barn av ikke-deltakere. Effekten var størst blant barn som opprinnelig hadde mest problemer (Borren og Helland 2013).

En forskjell mellom Norge og USA, er at rettslige instanser i USA har mulighet til å pålegge foreldre å delta på visse kurs. Et slikt kurs er «Cooperative Parenting™ and Divorce», som skal hjelpe foreldre til å refortolke roller og relasjoner etter bruddet. Det undervises i konflikthåndtering, sinnekontroll og hvordan konflikter og samlivsbrudd påvirker barn. I en studie av Whitehurst m.fl. (2008) undersøkte de effekter av kurset på foreldre som hadde gjennomført to timers mekling, men som fortsatte å være i høykonflikt. Resultatene viste at deltakerne fikk et bedre forhold til sin tidligere partner, og det var også statistisk signifikant økning i foreldrenes vurdering av sin evne til å samarbeide om barnet. Et annet kurs som kan pålegges foreldre er kurset «Working Together». I tillegg til undervisning i hvordan kommunikasjon og foreldreinteraksjon påvirker dem og barna, undervises det i hvordan foreldrene kan utvikle gode strategier for å fordele omsorgen og samværet med barnet. Owen og Rhoades (2012) har undersøkt effekten av kurset for 20 foreldrepar ved programslutt, og fant tydelige kjønnsforskjeller. Mens kvinnene reduserte sin negative kommunikasjon, var resultatet motsatt for mennene, samt at mennenes tro på forholdet ble redusert. Det samme gjaldt evnen til å ha et positivt syn på sin tidligere partner. Samtidig rapporterte både menn og kvinner totalt sett om et mer bedre forhold til den andre forelder og økt tro på barnefordelingsforholdet etter kurset. Det var også en reduksjon i konflikter når barnet var tilstede. Det kunne synes som mødre tok til seg materialet om kommunikasjon lettere enn mennene, noe som ifølge forfatterne kunne tyde på at kurset er mer effektivt for kvinner.

5.2 Rettspålagte forhandlingsmodeller i Norden

Internasjonal skje det forholdsvis ofte at foreldrene blir pålagt å delta på foreldrekurs av rettslige instanser. I Norge er det en god del av barnefordelingssakene som ender i rettsvister. Et uttalt problem er at konflikten mellom foreldrene lett forverres i rettsprosesser der de tostår mot hverandre (Eriksson 2012: 25). I 2011 så en arbeidsgruppe nedsatt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet på hvilke tiltak som kunne bidra til å redusere antall barnelovssaker som ble tatt til domstolen. Arbeidsgruppen konkluderte med at det er rom for større bruk av barnelovens § 61 andre ledd, som gir domstolen muligheten til å sende saken tilbake til mekling hvis den mener at mekling ikke er tilstrekkelig utprøvd (BLD 2013: 29).

”Konflikt og forsoning” er en modell som benyttes ved domstolens behandling av barnefordelingssaker etter samlivsbrudd. Psykolog Knut Rønbeck ved psykologisk institutt, Universitetet i Oslo ledet utvikling av denne modellen, som også var grunnlaget for hans doktorgrad i 2008 (Rønbeck 2008). Modellen er tenkt som et alternativ til en «konkurranspreget og gjensidig devaluerende rettsprosess» i rettsbehandling av foreldrekonflikt om barn. I stedet vektlegges samarbeid og måter å redusere krenkelser på (Rønbeck 2008: 28). Det skal gis rom for vonde følelser og anerkjennelse av foreldrenes konflikt, men anklagelser og mistenkeliggjøring får ikke dominere prosessen. Det blir heller lagt vekt på å få frem hva partene har mestret og hva de kan få til i foreldresamarbeidet, noe som gjør at de gjenvinner positiv selvfølelse og verdighet.

Modellen innebærer at rettens aktører, også ombud og advokater, aktivt jobber med å få foreldrene til å bli enige. I prosessen skal man være løsningsorienterte, og det skal være rom for foreldre å undersøke hvordan ulike ordninger fungerer i praksis. Det er først når partene ikke kan bli enige at argumenter legges frem for en domstol. Advokatene får 15 minutter og foreldre cirka en halvtime hver til å legge frem sin versjon av det de ser som sentralt i saken. Deretter drøftes dette i et forhandlingsmøte, hvor bare advokatene, den sakkyndige og dommeren er til stede. Advokatene har lunsj med sin klient etter møtet, hvor advokaten legger frem tankene som ble gjort i møtet. Etter dette diskuterer man videre i rettsalen hva som er mulige samarbeidsformer. En rettsoppnevnt sakkyndig kan her velge å ha samtale med foreldrene, treffe barnet eller innhente opplysninger om barnet fra relevante instanser. De løsningene som blir nådd er definert som

midlertidige rettsforlik, før et nytt saksforberedende møte blir gjennomført et par måneder senere. Evalueringen viste at hovedforhandlinger kun ble nødvendig i en femtedel av sakene.

Rønbeck undersøkte videre hvilke faktorer som spiller inn i løsningsprosessen, og hvilke som forhindrer denne prosessen. Analysen gir støtte til at modellen fungerer på tvers av blant annet foreldrenes relasjonshistorier og ulike forhold vedrørende barna (2008: 46-47). I intervjuene kommer det frem at foreldrene verdsatte at oppmerksomheten ble rettet mot barnet. De vektla også betydningen av en objektiv tredjepart. Den trygge, rettslige strukturen, modning av løsningsforslag over tid og en respektfull og informativ dialog spilte også en positiv rolle i prosessen. Rønbeck konkluderte med at i de sakene hvor et av prinsippene i modellen ikke hadde fått virke, ble det ikke oppnådd forlik.

I Södertörn i Sverige har man tilpasset modellen til svenske forhold, hvor den nå blir testet og videreutviklet (Isaksson 2014). Prosjektet er fremdeles i en implementeringsfase, men man har observert at modellen har bidratt til færre konflikter og færre tvister (Eriksson 2012). Blant annet har familieretten i Sverige meldt at de har veldig positive erfaringer med prosjektet som arbeidsmodell i saker hvor skilte foreldre er i konflikt om samvær og barnefordeling (Blom og Gabrielsson 2014). Av de tolv sakene som var inkludert i oppfølgingen, ble foreldre enige i fire saker. I seks saker kom de ikke til enighet, og to saker pågår ennå. En opplevd utfordring var valg av saker og hvem som skulle ha ansvar for utvelgingsprosessen. Blant annet hadde tingretten avslått saker fordi de mente konfliktnivået ikke var høyt nok for «Konflikt og forsoning».

5.3 Foreldrekoordinatorer

Bruk av foreldrekoordinator er et forholdsvis nytt tiltak for å hjelpe foreldre i en høy og vedvarende konfliktsituasjon. Flere delstater i USA, i tillegg til andre land, har tatt i bruk familiekoordinatorer. Dette utprøves også i Sverige. Modellen ble utviklet i USA etter at jurister reagerte på det høye antallet høykonfliktsaker i rettsvesenet, og det ble etterlyst en fagperson som også kunne navigere innenfor lovverk om mekling (Sullivan 2013:56-57; Coates m.fl. 2004). Foreldrekoordinatoren kan ha ulike oppgaver, men skal hjelpe foreldrene til å fokusere på samarbeid og barnas situasjon og behov. Koordinatoren skal også ha kompetanse til å avdekke og kartlegge om det forekommer vold eller overgrep i familier, hvordan man aktivt forhindrer tvang eller trusler og i verksetter besøksforbud (Guidelines AFCC Task Force,

2006). At koordinatorene kan fatte beslutninger er særlig viktig for å bidra til bedre beskyttelse av voldsutsatte foreldre og barn (Eriksson 2012: 26-27).

I USA utnevnes foreldrekoordinator av domstolene, med eller uten foreldrenes samtykke. Domstolene spesifiserer også omfanget av koordinatorens arbeidsoppgaver, tidsperiode og mandat (Parker og Wilson 2013). Koordinatorene bistår foreldrene med å utarbeide en foreldreplan og å omsette den i praksis, blant annet ved å hjelpe dem til å holde fast ved avtaler og fokusere på barnas situasjon (Eriksson 2012: 26). Målet er at foreldrene skal komme fram til løsninger selv, og at beslutningsmuligheten koordinatoren har, kun brukes som siste utvei (Greenberg 2010 og Fiddler 2012 i Parker og Wilson 2013: 33). Idealet er at koordinatoren skal fungere som en upartisk informasjonskanal som foreldrene kan rådføre seg med, og som kan bidra til raskere løsninger og færre konflikter (Parker og Wilson 2013: 33). Foreldrekoordinatorer kan ta beslutninger, for eksempel om barnet kan være med den ene forelderen på et arrangement selv om han eller hun ikke har samvær da, og den kan formalisere avtaler for hvordan barnets klær og utstyr skal fraktes fra det ene hjemmet til det andre (jf. Parker og Wilson 2013).

I Sverige prøves foreldrekoordinatorer nå ut i Södertörns kommune samt i tre bydelsforvaltninger og tre tingretter. Foreldrekoordinatorer skal undersøke styrker og utfordringer hos foreldrene og barnet, samt få innsikt i konflikter og konfliktnivået. Koordinatoren skal også gi foreldrene informasjon om barnas utvikling, behov, reaksjon på konflikter samt å hjelpe dem med å utvikle strategier for samarbeid, konflikthåndtering og familiespørsmål. Til sist skal koordinatoren hjelpe foreldrene å skifte fokus fra partnerforholdet og mot foreldrerollen. I tillegg kan koordinatoren også tilrettelegge for kommunikasjon mellom familiemedlemmer og andre parter, som for eksempel skole eller helsepersonell (Isaksson 2014). Koordinatoren har ikke taushetsplikt, og gis for en tidsavgrenset periode. Det foreligger ingen evalueringsresultater av ordningen enda. Imidlertid er det konstatert at det har vært noen utfordringer knyttet til roller, rammer og implementering. En fordel er at arbeidsmetodene kan skreddersys den aktuelle familien (Isaksson 2014).

Evalueringsene av koordinatorordningen stammer hovedsakelig fra USA. Sullivan (2013) vektlegger at ordningen fører til reduksjon i konflikten mellom foreldrene, og at aggresjon og opphisselse reduseres ved at koordinatoren fungerer som et kommunikasjonsledd. Fieldstone m.fl. (2012:443) gjorde en spørreundersøkelse blant dommere,

familierettsadvokater og foreldrekoordinatorer i Florida om deres erfaring med foreldrekoordinering, oppfatninger om hvor effektivt ordningen er og hva de tenkte om forholdet mellom foreldrekoordinatorer og domstolen. De fleste dommerne og familierettsadvokatene sa at ordningen var til svært god nytte. Den vanligste årsaken til at dommere og advokater ikke valgte foreldrekoordinator, var de økonomiske utgiftene som ordningen medførte (2012: 446).

Utfordringer med ordningen er blant annet knyttet til anklager om mangel på lovhjælp og partiskhet, til usikkerhet knyttet til rolleavgrensningen, og tilfeller hvor klientene bevisst går inn for å dra fordel av koordinatorens vurderinger ved å fremstille seg eller den andre forelderen på en feilaktig måte (Barsky 2011). Det kan også være uklarhet om hvilke teorier som underbygger koordinatorrollen (Barsky 2011: 24). Barsky anbefaler at koordinatoren underlegges en tilsynsordning for å motvirke eventuell partiskhet og anklager om dette, samt at foreldrene har klagemulighet. I tillegg bør koordinatorene gjøre overgangene mellom rollene som fasilitator og beslutningstaker tydelige for foreldrene (Barsky 2011: 25).

5.4 Tiltak for å støtte barna

Det er godt dokumentert at alvorlige eller langvarige samlivsproblemer kan bidra til mistrivsel, utrygghet og psykiske plager hos både foreldre og barn (Borren og Skipstein 2013). Barn som lever under slike forhold, trenger ofte ekstra støtte. Tiltakene for å forebygge og dempe konflikter hos foreldre vil i utgangspunktet være de mest hensiktsmessige tiltakene, men samtidig vet vi at mange barn lever under svært vanskelige forhold over lang tid - uten at foreldrene kommer ut av sin konfliktfylte situasjon. I løpet av denne perioden er det nødvendig å hjelpe disse barna til å håndtere egne følelser. Det har blitt utviklet tiltak som kan bidra til å gjøre hverdagen lettere, og vi skal her nevne noen av dem. Forskning har også vist at det å gi barn informasjon, involvere dem i prosesser, og at de kan få si sin mening, er en viktig del av å få barn til å forstå og håndtere sin situasjon (Eriksson 2012: 26-28). En slik inkludering kan også bidra til at de føler at de er en person med betydning, og dermed øke deres selvfølelse (ibid.).

Barnas reaksjoner på foreldre i høykonflikt er avhengig av flere faktorer, i tillegg til selve konflikten og dens uttrykk. Studier finner at barns mestrings-evne (Sommerschild 2003) og resiliens – motstandskraft mot psykiske problemer (Borge 2010), har betydning for hvordan de opplever og håndterer situasjonen. Barn som opplever en viss grad av

kontroll, har ofte svakere reaksjoner på konflikten enn barn som opplever at de ikke har kontroll. I tillegg kan barnas alder, kjønn, problemer og personlige og sosiale ressurser i form av sosial støtte fra andre i og utenfor familien ha betydning.

Buehler og Welsh (2009) viser til hvordan det å involvere barna i samlivskonflikten kan føre til at de får internaliserte problemer, det vil si problemer som angst, depresjon og sosial tilbaketrekning. En trygg tilknytning til foreldrene og en håpefull innstilling hos barnet er to vesentlige elementer som kan tjene som buffere mot slike problemer. I forebyggingsøyemed anbefaler Buehler og Welsh bruk av familieorientert behandling for å forhindre triangulering og styrke foreldre-barn relasjonen.

Det finnes gruppetiltak som er direkte rettet mot å hjelpe barn som opplever foreldrekonflikt med å håndtere utfordringene de møter. Som regel er de pedagogisk oppbygget og har som mål å håndtere følelser rundt konflikten, støtte barnas mestringsstrategier, hjelpe dem til å tilpasse seg situasjonen, gi informasjon og sette barnas opplevelser av foreldrenes konflikt i et normaliserende perspektiv (Eriksson 2012: 26-28). Det finnes begrenset forskning om disse programmene, men noen mindre studier har vist at samtalegrupper for skilsmissebarn har en gunstig effekt på barns trivsel og tilpasning, og at det er barna med størst risiko for tilpasningsproblemer som har hatt størst utbytte. De fleste studiene er fra USA, men også i Norge har vi slike tiltak (jf. Mortensen og Thuen, 2007; Borren og Skipstein 2013).

Et av de mest brukte og mest evaluerte programmene er «Children of Divorce Intervention Program» (CODIP). Det er også et av de programmene som har best dokumentert effekt internasjonalt (Borren og Skipstein 2013). Dette er et forebyggende gruppetiltak over 10 uker som gjennomføres i skolen. Programmet ser ut til å redusere problematferd, angst og tilpasningsvansker, samt ensomhet. Videre viser studier at det har en positiv effekt på barns trivsel og tilpasning, og at det er de som har størst utfordringer som har mest nytte av kurset (ibid.)

I Norge har det eksistert et lignende initiativ siden 2004, kalt «Plan for implementering av skilsmissegrupper i skolen» («PIS») eller i barnehagen (da kalt «BAMBI»). Det er et tverrfaglig tiltak som drives av helsesøster ved skolen i samarbeid med lærer, PP-rådgiver eller andre relevante fagfolk. Driften av programmet er nå under ansvaret til organisasjonen *Voksne for barn*. Tiltaket tilpasses barnas alder. Blant annet tar man i bruk historier, spill, tegninger og

bøker for å hjelpe barn å snakke om sine følelser; man gir også veiledning og diskuterer i grupper. Tilbudet har blant annet som mål å anerkjenne barnets følelser og å formidle håp om at det er mulig å mestre familiesituasjonen. Det er ikke gjennomført noen evalueringer av tiltaket i Norge, men det er gjennomført en spørreundersøkelse blant barne-skoleelever som hadde deltatt i PIS-grupper. Her rapporterte barna at de opplevde å mestre stress bedre etter deltakelse i samtalegruppene, og at de synes det var lettere å snakke med foreldrene om belastningene som fulgte med skilsmissen (ungsinn.no). Tilbudet blir også sett på som en mulighet til å fange opp de barna som befinner seg i en vanskelig situasjon for eventuelt å kunne henvise dem videre.

Modum bad arrangerte i årene 2010–2013 programmet «Ser du meg?»⁸. Programmet var rettet mot familier som opplever store og vedvarende konflikter etter samlivsbrudd, med et tredelt oppdrag: 1) Samtalegrupper for barn og unge i skolen; 2) Parallele tilbud til foreldre; 3) Etablere tjenestesamarbeid mellom ulike instanser og nivåer. En evaluering av prosjektet ble ferdig i 2013, men denne er unntatt offentligheten.

I Sverige har man gjennomført lignende programmer i noen år, blant annet «Skilda Världar». Metoden går ut på at barna møtes i grupper 10 ganger, der man berører ulike temaer. Kurslederne har også kontakt med barnas foreldre, både individuelt og i gruppe. Det finnes ennå ikke noen evaluering av denne modellen (Eriksson 2012: 26-28). Flere og flere svenske kommuner tilbyr nå lignende kurs, men behovet er ikke dekket (BRIS 2013). På tross av et påkrevd barneperspektiv i saker som omhandler barn, så er det kun halvparten av Sveriges kommuner som har retningslinjer for hvordan barnets meninger skal innhentes og dokumenteres, også i omsorgssaker.

Erfaringene er at de barna som er sterkt skadet av foreldrenes konflikt, ofte må ha en mer spesialisert hjelp direkte rettet mot problemområdene. Det er ikke uvanlig at barne- og ungdomspsykiatrien må behandle barna for traumer og stresslidelser.

5.5 Oppsummering

Når par har flyttet fra hverandre kan foreldrekurs eller foreldreopplæring være aktuelt for å hjelpe foreldrene å skifte fokus fra hverandre og konfliktene, og over til barnet og dets behov. Målene med slike kurs er at foreldrene lærer hvordan de kan

⁸ I regi av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

samarbeide best mulig, hvordan konflikter påvirker barnet, samt hvordan foreldrene kan skjerme barnet for konflikter (Borren og Helland 2013). I Norge finnes foreldrekurset «Fortsatt foreldre», som systematisk tar for seg hvordan foreldre kan lære nye måter å håndtere foreldrerollen på. De fleste som bruker dette tilbudet er foreldre med konflikter om barna, med et moderat til høyt konfliktnivå (Thuen 2013). Foreldre rapporterer at de etter kurset føler seg bedre i stand til å takle uenigheter og fastlåste situasjoner etter kurset (Bjørseth 2011). En annen modell for å møte familier i konflikt er «Barnefokusert arbeid med foreldre i konflikt» utarbeidet av familievernkontoret i Søndre Vestfold. For noen foreldre er det et vendepunkt å høre barnas synspunkt og opplevelser av situasjonen, og modellen oppfattes som et nyttig og godt verktøy av terapeutene (Grasmo m.fl. 2011).

En god del av barnefordelingssakene ender i retts- tvister, noe som kan bidra til å forverre konflikten (Erikson 2012, 25). Selv om det kan være rom for større bruk av muligheten til å sende saken tilbake til mekling hvis dette ikke er tilstrekkelig utprøvd (BLD 2013, 29), finnes det også en modell som benyttes ved domstolenes behandling av barnefordelings- saker, kalt «Konflikt og forsoning». Denne skal bidra til å dempe konflikter i rettssakene, og fremme samarbeid (Rønbeck 2008, 28). Det er analysert frem kunnskap både i Norge og Sverige som gir støtte til at modellen fungerer i ulike saker (Blom og Gabrielsson 2014; Eriksson 2012; Rønbeck 2008, 46-47).

Et nytt tiltak som er utviklet og utbredt i USA, og som også utprøves i Sverige, er familiekoordinatorer. Disse skal hjelpe familier i en høy og vedvarende konflikt

situasjon, ved at de har myndighet til å foreta direkte beslutninger, hjelpe foreldrene å utvikle samarbeids- ferdigheter og å holde fokus på barnet, og ved å være et bindeledd mellom foreldrene og andre instanser. Evalueringene stammer i hovedsak fra USA, og tegner et nyansert bilde. På den ene siden er det utfordringer knyttet til avgrensninger av rollen, og anklager om partiskhet fra partene (Barsky 2011), mens det på den annen side rapporteres om at ordningen er til svært god nytte, og fører til reduksjon av konflikter mellom foreldrene (Sullivan 2013; Fieldstone m.fl. 2012).

Det er godt dokumentert at alvorlige eller langvarige samlivsproblemer kan bidra til mistrivsel, utrygghet og psykiske plager som angst, depresjon og sosial tilbaketrekning hos både foreldre og barn (Borren og Skipstein 2013; Buehler og Welsh 2009). De mest hensiktsmessige tiltakene vil være å forbygge og dempe konflikter hos foreldrene, samtidig som barna kan trenge hjelp og støtte når foreldrene er i konflikt. At barn får informasjon, blir involvert i prosesser og at de har mulighet til å si sin mening, er viktig for at barnet skal kunne forstå egen situasjon, og føle at de er en person med betydning (Eriksson 2012, 26-28). Dette kan, sammen med andre tiltak, øke barnets mestringsevne og motstandskraft mot psykiske problemer (Borge 2010; Sommerchild 2003). Tiltak som har vist god effekt på barns opplevelse av å mestre egen situasjon er «Plan for implementering av skilsmissegrupper i skolen» (PIS) eller i barnehagen (BAMBI). Barn som har levd i vedvarende høykonflikt over tid kan ha utviklet traume- og stresslidelser, og de kan derfor ha behov for hjelp fra barne- og ungdomspsykiatrien.

Kapittel 6. Oppsummerende konklusjon

Hovedtemaene i dette notatet er hvordan man kan forebygge og avhjelpe konflikter mellom foreldre der slike konflikter vil ramme barn. I fremstillingen har vi tatt utgangspunkt i tre ulike faser i en parrelasjon. Faseinndelingen er koplet opp mot ulike tiltak par kan benytte og krav som de stilles overfor, alt etter som om de er i et parforhold, er i ferd med å avslutte eller har avsluttet et parforholdet.

For par som er i et forhold finnes det tilbud om kurs der målet er å lære paret å kjenne hverandre, og ulike måter de kan håndtere presenterte eller potensielle konflikter på. Hovedmålet med samlivskurs og parterapi i denne fasen er bevaring av parforholdet gjennom forebygging eller reetablering av forholdet, for på denne måten å unngå at ufødte eller fødte barn opplever å bli involvert i konflikter mellom foreldrene. Studier viser at det er en sterk sammenheng mellom det å være fornøyd med relasjonen til partneren og det å utøve godt foreldreskap (Halford og Snyder 2012). Samlivskurs og parterapi er frivilling, og de som går der er drevet av eget eller partnerens ønske. Slik vi ser det vil frivillig deltakelse være en forutsetning for læring og endring. Samtidig vet man at det å få barn er en overgang som vil kunne skape utfordringer for parforholdet. Videreutvikling av gode lavterskel kurstilbud til par som skal bli eller nylig har blitt foreldre, à la *Godt Samliv* som tilbys nybakte foreldre ved familievernkontorene kan tenkes å ha en god og forebyggende effekt.

Foreldrepar som har besluttet å gå fra hverandre må gå til én times mekling, men kan få inntil syv timer hvis behov. Meklingens mål er at foreldrene kommer til enighet om barnefordeling, slik at uenighet mellom foreldrene ikke rammer barna. For majoriteten av foreldre synes ikke det å komme frem til enighet om en avtale å være et stort problem. Det kan også være at mange også ville kommet frem til en grei og fungerende avtale uten offentlig innblanding. På den annen side kan det være greit å få en profesjonell til å snakke foreldrene gjennom avtalen slik at alle sider blir belyst. I etterkant vil dette også gjøre det enklere for foreldre å vise tilbake til avtalen, eller også oppsøke mekler hvis uenighet oppstår, uten at det skaper unødig høy konflikt. For foreldre i konflikt er målet med mekling å få til en avtale uten å involvere rettssystemet. Meklerne vil stå overfor andre utfordringer og vil ofte måtte bruke

andre teknikker for å få disse foreldrene i tale, enn foreldre der konfliktnivået er lavt.

I dette notatet har vi sett at mange av høykonfliktparene ikke har nytte av mekling. De møter fordi de må, og ikke for å komme til noen sorts enighet – de vil gå rettens vei. Hvis parforholdet er preget av rus eller psykisk og/eller fysisk voldsproblematikk vil en domstolsavgjørelse kanskje være den beste løsningen for partene og barna. Hvordan det går med barna i disse sakene mangler vi kunnskap om, og slik kunnskap er viktig å fremskaffe. Det kan være at meklingsapparatet ikke skal bruke tid på disse parene. De involverte partene i disse sakene (barn, mor, far) vil imidlertid kunne ha stor nytte av oppfølging i etterkant, kanskje også pålagt, slik vi har sett at de har i USA.

For par i høykonflikt uten tilleggspromblematikk viser studier at særlig noen grupper synes å ha stor nytte av mekling i form av at de kommer frem til en avtale og de benytter seg av flere meklertimer. Denne gruppen kjennetegnes av at foreldre er yngre, har lav utdannelse og ikke-norsk bakgrunn. Mekleren kan ha en viktig medierende rolle overfor disse gruppene i form av å formidle hva som kan oppleves som relativt vanskelig tilgjengelig informasjon og kunnskap. Dette kan handle om temaer som parforhold, lover, foreldreskap og kommunikasjon. Som vi har vært inn på i dette notatet, kan mekling rettet mot kommunikasjon og relasjonelle forhold øke sjansene for et avtaleresultat blant foreldre som er i høy konflikt med hverandre (Gulbrandsen og Tjersland 2010). For disse parene, men også for andre i høy konflikt (eldre, utdannede og norsk bakgrunn), vil det å gi innsikt i konfliktenes konsekvenser for barna kunne bidra til at man kommer frem til en løsning, dette tema kommer vi tilbake til under.

Et tema vi har vært innoom i dette notatet, og som det er viktig å understreke, er begrensningene i meklernes arbeidsbetingelser. De skal igjennom mange temaer i løpet av en time, og de kan ikke pålegge par å komme til flere timer. Det vil si at de strukturelle betingelsene meklerne jobber under vanskeliggjør et optimalt arbeide med høykonfliktpar. I tillegg uttrykker meklere et ønske om økt kunnskap om meklingsteknikker og metoder for bruk i høykonfliktsaker og kunnskap om minoritetskulturer (Lopez 2007, Ådnanes m.fl. 2011).

For par som har flyttet fra hverandre, og som enten har kommet frem til en avtale eller har fått en domsavsigelse, finnes det ikke et system for oppfølging i Norge per i dag. Det innebærer at både de og deres barn er overlatt til seg selv, noe som kan være særlig utfordrende hvis partene forsetter med et høyt konfliktnivå. Det kritiske med foreldre som fortsetter sine konflikter er barnas situasjon, og det kan derfor være at man bør vurdere modeller for oppfølging av foreldrenes håndtering. Et tiltak nevnt i dette notatet er foreldrekoordinatorordningen som nå prøves ut i Sverige, og som kan være interessant å følge med på. Andre mulige tiltak er å pålegge foreldre som har fått domsavsigelse å gå på kurs tilsvarende det som tilbys i USA.

Mekling eller domstolsbehandling?

I saker med høy konflikt mellom foreldrene, er det usikkert om mekling eller domstolsbehandling gir best resultat. Selv om det ikke finnes nyere studier som omhandler dette, har eldre studier vist at mekling i større grad enn domstolsbehandling kan føre til reduksjon i konfliktnivå, forbedring av samarbeid mellom foreldrene og for fedrenes kontakt med barna (Rød 2012, Sbarra m.fl. 2008, Emery m.fl. 2001). Samtidig kan ønsket om å løse konflikter utenom domstolen resultere i langvarig mekling, og øke risikoen for forlengelse og fastlåsing av konfliktene mellom foreldrene (Rønbeck m.fl. 2010). Selv om en dom respekteres av foreldrene, og dermed potensielt løse konflikten (Rønbeck m.fl. 2010), kan en rettsprosess også medføre at konflikter intensiveres og vedvarer over tid. Dette er rapportert om fra barn som har opplevd at foreldrenes konflikt ble avgjort ved dom (Rød 2012).

Barneombudet har uttalt ønske om at foreldre må gjennom fire timers mekling før de får ta saken opp i domstolene⁹. Hvis foreldrene hadde blitt pålagt dette, kan det være at deler av disse meklertimene burde brukes til undervisning, for eksempel om hvordan konflikter og samlivsbrudd påvirker barn. Dette fordi slik undervisning synes å ha effekt på foreldresamarbeid, også blant høykonfliktpar (Whitehurst m.fl. 2008, Owen og Rhoades 2012). En mulig årsak til dette er at foreldrenes fokus dreies fra konflikten, og over til barnet og dets situasjon og behov.

Skal barna inkluderes i mekling?

Etter Barnekonvensjonen artikkel 12 har barn rett til å si sin mening og bli hørt i alle saker som angår det. Barn har altså rett til å bli inkludert i mekling.

Formålet med mekling er å bli enige om avtaler som er til barnets beste. Siden partene er i konflikt, kan hva de mener er barnets beste, variere. Barnet kan også ha egne synspunkter på hva som vil være best for det, og det er derfor viktig at det tilrettelegges for deres rett til å si sin mening. Forskningsmessig er det også vist at barnets deltakelse i mekling fører til færre psykiske vansker hos barna, bedre relasjoner til andre og reduksjon av foreldrekonflikter (McIntosh m.fl. 2008). Barn som deltar har også mulighet til å få informasjon om prosessen samt til å få støtte og hjelp som kan styrke deres mestring og motstandskraft i situasjonen (Eriksson 2012, 22). At mekleren ser barnet, kan også medføre at konflikter som kan være skadelige for barnet oppdages, og at familien henvises til øvrig hjelpeapparat. Samtidig viser norsk forskning at barn sjelden deltar (Ådnanes m.fl. 2011, 125).

Barn har rett til spesiell beskyttelse fra forhold som kan skade deres helse og utvikling. Argumenter mot å inkludere barn i meklingsprosesser er at sistnevnte rettighet ikke ivaretas, for eksempel ved at barnet opplever sterke og skadelige lojalitetskonflikter, at foreldrene presser dem til å mene noe til sin fordel, samt at de selv kan oppleve seg presset til å snakke om eller ta stilling til noe de ikke ønsker (Borren og Skipstein 2013; Koch 2008). En annen risiko er at barnet opplever at det får ansvar for å løse foreldrenes problemer, og at det selv er skyld i avgjørelser som foreldrene ikke er enige i, fordi barnets mening skal tillegges vekt ut fra alder og modenhet. For å forhindre dette er det viktig at barnets rett til å si sin mening ikke tolkes som en plikt for barnet. Barnet bør også informeres om at det er de voksne som har ansvar for å finne gode løsninger, og at det å delta ikke innebærer å avgjøre saken. En mulighet til å delta, er også en mulighet til å la være. Om barnets rett til reell deltakelse skal oppfylles, må deltakelsen tilrettelegges for, og meklerne må ha kompetanse og tid til å snakke med barnet.

Strukturelle forhold som kan forhindre barnets deltakelse er at begge foreldrene må samtykke til at barnet deltar i meklingen om barnet er under 15 år, og at mekleren også må samtykke om barnet er under 16 år. Manglende informasjon om barns rettigheter og fordelene med at barn deltar, for lite tid til å komme til enighet om en avtale, i tillegg til for høyt arbeidspress og for lite kompetanse blant meklere og familieterapeuter kan forhindre barns deltakelse (Kopperud 2008). Strandbu og Thørnblad ved Universitetet i Tromsø er i gang med et prosjekt hvor de undersøker meklingsmodellen «Barn i mekling», med vekt på utfall, ressursbruk og brukertilfredshet. Målet er både å få kunnskap om

⁹ Aftenposten 25. Februar 2013

den spesifikke meklingsmodellen og å få mer kunnskap om barns deltakelse. Resultatene fra denne undersøkelsen vil være av interesse for utvikling av meklingsmodeller og vil kunne gi råd om hvilke saker barn bør inkluderes i eller ikke.

Litteratur

- Amato, P.I.R (2000), The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family* 62: 1269–1287
- Anbjørnsen, M., og Eikhom, A. B. S. (2011), *Stormfulle stunder: En kvalitativ studie av konfliktfylte én times foreldremølinger*. Masteroppgave, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Ballard, R. H., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G., D’Onofrio, B. M., & Bates, J. E. (2013), «A randomized controlled trial of child-informed mediation». *Psychology, Public Policy, and Law*, 19(3), 271.
- Barbato, A. & D’Avanzo, B. (2008). Efficacy of Couple Therapy as a Treatment for Depression: A Meta-Analysis. *Psychiatric Quarterly* June 2008, Volume 79, Issue 2, pp 121-132
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013), Veileder: Forholdet mellom barnevernloven og barneloven – Barneverntjenestens rolle der foreldrenes konflikter går ut over barnets omsorgssituasjon. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/ny-veileder-om-forholdet-mellom-barnever/id731863/> [06.05.15]
- Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (2013), *Oppvekstrapporten 2013*. Bufdir.
- Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (nettside 2015), *Barn og samlivsbrudd*. Hentet fra: http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Familie_omsorg_og_relasjoner/Barn_og_samlivsbrudd/ [06.05.2015]
- Barneombudet (2012), Barnas stemme stilner i stormen: en bedre prosess for barn som opplever samlivsbrudd. Oslo: Barneombudet.
- Barsky, A. E. (2011), «Parenting Coordination: The Risks of a Hybrid Conflict Resolution Process». *Negotiation Journal*, 27: 7–27.
- Bekkhuis, M, Rutter, M., Barker, E.D. & Borge, A.I.H. (2011) The Role of Pre- and Postnatal Timing of Family Risk Factors on Child Behavior at 36 months. *J Abnorm Child Psychol* (2011) 39:611–621
- Bergem, R., Olsen, G. M., og Solvang, B. (2004), *Tango for to. Evaluering av Tilskottsordninga til samlivstiltak*. Arbeidsrapport nr. 155. Høgskolen i Volda/Møreforskning Volda.
- Bjørseth, M. V. (2011), Foreldresamarbeid etter samlivsbrudd: En kvalitativ studie om hvordan foreldre opplever at veiledningen fra kurset Fortsatt Foreldre kan bidra til å styrke foreldresamarbeidet. Masteroppgave, Institutt for voksnes læring og rådgivningsvitenskap. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet,
- Blom, A., og Gabrielsson, M. (2014), Tre perspektiv på Konflikt och försoning – en ny arbetsmodell vid komplicerade vårdnadskonflikter. FoU-Södertörns Skriftserie nr. 123/14.
- Borge, A. I. H. (red). (2010), *Resiliens: Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Borren, I. og Helland, S.S. (2013), *Intervensjoner for å dempe foreldrekonflikt – en kunnskapsoversikt*. Oslo: Folkehelseinstituttet, Rapport nr. 2013:6.
- Borren, I. og Skipstein, A. (2013), «Foreldrekonflikt: Tiltak for å redusere skadevirkninger på barnet». *Oppvekstrapporten 2013*. Bufdir, S. 203-209.
- BRIS (2013), «Lyssna på mig»: barnets opplevelse av skilsmässa och föräldrars konflikter. Stockholm: BRIS/ Barnens rätt i samhället.
- Buehler, C., & Welsh, D. P. (2009), A process model of adolescents’ triangulation into parents’ marital conflict: the role of emotional reactivity. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 167.
- Cashmore, J. A. og Parkinson, P. N. (2011), Reasons for disputes in high conflict families. *Journal of Family Studies*, 17(3), 186-203.
- Center for Familieudvikling (2014), *SFI-rapport - PREP har veldokumenteret effekt - familieudvikling.dk*. Hentet fra: [https://www.familieudvikling.dk/nyheder/?tx_ttnews\[tt_news\]=149&cHash=363cfdbf9a02b3835fd9bf4bc97315b1](https://www.familieudvikling.dk/nyheder/?tx_ttnews[tt_news]=149&cHash=363cfdbf9a02b3835fd9bf4bc97315b1) [06.05.2015]
- Christoffersen, M. N. (1996), Opvækst hos fædre: en sammenligning af 3-5 årige børns opvækst hos fædre og mødre. Socialforskningsinstituttet, København.
- Coates, C., Deutsch, R., Starnes, H., Sullivan, M.J. & Sydlík, B. (2004), «Parenting coordination for high conflict families». *Family Court Review*, 42 (2), 246-262.
- Cummings, E. M., Faircloth, W. B., Mitchell, P. M., Cummings, J. S., og Schermerhorn, A. C. (2008), «Evaluating a brief prevention program for improving marital conflict in community families». *Journal of Family Psychology*, 22(2), 193.

- Ekeland, T. J. (2010), «Mekling—en kontekstuell modell». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47(8), 734-742.
- Ekeland, T.J. (2004), *Konflikt og konfliktforståelse for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Gyldendal akademiske.
- Ekeland, T-J. og Myklebust, V. (1997), *Foreldremekling, brukarperspektivet*. Forskningsrapport nr 23, Volda 1997.
- Emery, R. E., Laumann-Billings, L., Waldron, M. C., Sbarra, D. A., & Dillon, P. (2001), «Child custody mediation and litigation: Custody, contact, and coparenting 12 years after initial dispute resolution». *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(2), 323.
- Eriksson, M. (2012), Insatser för barn och föräldrar. Sammanställning av aktuell forskning och kunskap att användas i projektet; "Barnets rättigheter i vårdnadstvist". Stiftelsen allmänna barnhuset
- Fackrell, T. A., Hawkins, A. J. & Kay, N. M. (2011), «How effective are court-affiliated divorcing parents education programs? A meta-analytic study». *Family Court Review*, 49: 107–119.
- Faircloth, W. B., Schermerhorn, A. C., Mitchell, P. M., Cummings, J. S., & Cummings, E. M. (2011), «Testing the long-term efficacy of a prevention program for improving marital conflict in community families». *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32(4), 189-197.
- Fetsch, R. J., Yang, R. K., & Pettit, M. J. (2008), «The RETHINK Parenting and Anger Management Program: A Follow-Up Validation Study». *Family Relations*, 57(5), 543-552.
- Fieldstone, L., Lee, M. C., Baker, J. K., & McHale, J. P. (2012), «Perspectives on Parenting Coordination: Views of Parenting Coordinators, Attorneys, and Judiciary Members». *Family Court Review*, 50(3), 441-454.
- Fomby, P. & Osborne, C. (2008), «The relative effects of family instability and mother/partner conflict on children's externalizing behavior». *Center for Research on Child Wellbeing Working Paper WP08-07-FF, Princeton, NJ*.
- Gerds-Andresen, T. (2011), *Konsekvenser for barns utvikling ved et høyt og langvarig konfliktnivå mellom foreldre*. Masteroppgave i helse- og sosialfaglig arbeid med barn og unge - Høgskolen i Lillehammer, Avdeling for helse- og sosialfag.
- Grasmo, M. m.fl. (2011), Barnefokuset arbeid med foreldre i konflikt, utviklingsstøttende samtaler med den brutte familie. Sandefjord: Familievernkontoret i Søndre Vestfold.
- Gulbrandsen, W. (2013), «Foreldrekonflikter etter samlivsbrudd: En analyse av samspill og kilder til det fastlåste». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 50(6), 538-551.
- Gulbrandsen, W. og Tjersland, O. A. (2010), «Mekling ved samlivsbrudd: En oversikt over effektstudier». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47(8), 705-714.
- Gulbrandsen, W. og Tjersland, O. A. (2013), «Hvordan virker obligatorisk foreldremekling ved store konflikter?» *Tidsskrift for velferdsforskning*, 16(1), 17- 30.
- Gulbrandsen, W., og Tjersland, O. A. (2010), «Mekling ved samlivsbrudd: oversikt over modeller og ideologi». *Tidsskrift for Norsk psykologforening 2010*, 47 692-700.
- Halford, W. K. W. K., O'Donnell, C. C., Lizzio, A. A., & Wilson, K. L. K. L. (2006), «Do couples at high risk of relationship problems attend premarriage education?». *Journal of family psychology*, 20(1), 160-163.
- Halford, W. K., & Snyder, D. K. (2012), «Universal processes and common factors in couple therapy and relationship education». *Behavior Therapy*, 43(1), 1-12.
- Halford, W. K., & Bodenmann, G. (2013), «Effects of relationship education on maintenance of couple relationship satisfaction». *Clinical psychology review*, 33(4), 512-525.
- Halford, W. K., Pepping, C.A. Hilpert, P. et.al. (2015), Immediate Effect of Couple Relationship Education on Low-Satisfaction Couples: A Randomized Clinical Trial Plus an Uncontrolled Trial Replication. ». *Behavior Therapy*, 46, 409-421
- Hareide, D. (2006), *Konfliktmeglning: Et nordisk perspektiv*. Scandinavian Academic Press.
- Haugen, G. D. og Rantalaiho, M. (2010), «Barns rettigheter i mekling ved separasjon og samlivsbrudd». I: Kjørholt, A. (2010) *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Helland, M. S. og Borren, I. (2015), Foreldrekonflikt: identifisering av konfliktnivåer, sentrale kjennetegn og risikofaktorer hos høykonfliktpar. Rapport 2015:3. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Helskog, G. H., Lærum, K. og Myrvik, H. (2011), *Fortsatt Foreldre. Godt nok samarbeid etter samlivsbrudd*. Oslo: Barne-, ungdoms og familiedirektoratet.
- Isaksson, E. (2014), Vårdnadskonflikter och barnets bästa. Tillämpning av arbetssätten. Konflikt & försoning och Koordinator. FoU-Södertörns Skriftserie nr. 124/14.
- Jacobs, N. og Jaffe, R. (2010), «Investigating the efficacy of CoMet, a new mediation model for high-conflict separating parents». *The American Journal of Family Therapy*, 38(1), 16-31.
- Jevne, K. S. og Ulvik, O. S. (2012), «Barnevernets møte med foreldrekonfliktsaker». *Fontene Forskning* 2/2012, s. 18-32.

- Koch, K. (2008), Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven–saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær. Evaluering etter oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet.
- Kopperud, E. (2008), «'Hva gjør vi med barna?' – Diskurser om barn og samlivsbrudd i familievernet». Fokus på familien 04 / 2008. s. 331.
- Loft, L.T.G. (2014), *Parinterventioner og samlivsbrud: En systematisk forskningsoversikt*. SFI-Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Lopez, G. S. (2007), Minoritetsperspektiver på norsk familievern. Klienters erfaringer fra møtet med familievernkontoret. Oslo: NOVA
- McIntosh, J. E., Wells, Y. D., Smyth, B. M., og Long, C. M. (2008), «Child-focused and child-inclusive divorce mediation: comparative outcomes from a prospective study of postseparation adjustment». *Family Court Review*, 46(1), 105-124.
- Mclsaac, H., & Finn, C. (1999), «Parents beyond conflict – A cognitive Restructuring Model for High-Conflict Families in Divorce». *Family Court Review*, 37(1), 74-82.
- Mortensen, Ø. og Thuen, F. (2007), *Kunnskapsstatus om forskning på modeller for samlivskurs*, HEMIL-senteret Universitetet i Bergen.
- Nilsen, W., Skipstein, A. og Gustavson, K. (2012), *Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og mekling: konsekvenser for barn og unge*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Nordanger, D. (2015), «Magiske og tragiske øyeblikk: Hvordan barnehjernen formes av gode og vonde erfaringer». I: Føleide, M. H. og Winsvold, A. i samarbeid med Bufdir (2015), *FNs Barnekonvensjon 25 år. Rapport fra jubileumskonferansen*. Oslo: Barne-, ungdom og familiedirektoratet.
- Nordmo, M. (2012), Når mamma og pappa krangler om meg: Hvordan hjelpe høykonfliktforeldre med å komme til enighet angående bosted og samvær for felles barn. Masteroppgave, Psykologisk institutt ved NTNU.
- O'Donnell, E. H., Moreau, M., Cardemil, E. V., & Pollastri, A. (2010), «Interparental Conflict, Parenting, and Childhood Depression in a Diverse Urban Population: The Role of General Cognitive Style». *Journal of Youth and Adolescence*, 39(1), 12-22.
- Ot.prp. nr 103 (2004-2005), Lov om endringer i barnelova mv. (omfang av samvær, styrking av meklingsordningen, tiltak for å beskytte barn mot overgrep, foreldreansvar etter dødsfall, tilbakebetaling av barnebidrag mv.)
- Owen, J. & Rhoades, G. K. (2012), «Reducing interparental conflict among parents in contentious child custody disputes: An initial investigation of the Working Together Program». *Journal of marital and family therapy*, 38(3), 542-555.
- Parker, A., & Wilson, M. (2013), «Parenting coordination: A new option for high conflict families?». *Australian Family Lawyer*, 23(3), 32.
- Raudino, A., Woodward, L. J., Fergusson, D. M., & Horwood, L. J. (2012), «Childhood conduct problems are associated with increased partnership and parenting difficulties in adulthood». *Journal of abnormal child psychology*, 40(2), 251-263.
- Rejmer, A. og Cederstrøm, G. (2012), «Vårdnadskonflikter – Handlingsordningen». I: Stiftelsen allmänna barnhuset (2012). *Sammanställning av aktuell forskning och kunskap att användas i projektet; «Barnets rättigheter i vårdnadstvister»*.
- Rød, O. (2010b), «Barns deltakelse i mekling og samværsaker». *Fokus på familien*, 2, 115-134.
- Rød, P. A. (2010a), «Konfliktfylt barnefordeling–arena for barnevernet?». *Fokus på familien*, 39(02), 92-114.
- Rød, P. A. (2012), Barn i klem mellom foreldrekonflikter og samfunnsmessig beskyttelse. Avhandling, Universitetet i Bergen.
- Rød, P. A., Ekeland, T.-J. og Thuen, F. (2008), «Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 45(5).
- Rød, P. A., Iversen, A. C., & Underlid, K. (2013), «The child welfare service's assessments in custody cases that involve minors». *European Journal of Social Work*, 16(4), 470-488.
- Rønbeck, K. (2006), «Foreldre i konflikt: Forhandlingsbasert sakkyndighetsarbeid etter barneloven». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43(4), 338-346.
- Rønbeck, K. (2008), *Konflikt og forsoning–en evalueringsundersøkelse*. Avhandling. Psykologisk institutt. Universitetet i Oslo.
- Rønbeck, K., Hagen, T. og Haavind, H. (2010), «Foreldreposisjoner i bevegelse: Fra fastlåst konflikt til utvidet omsorg og empati for egne barn». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 47(8), 720-729.
- Sbarra, D. A., & Emery, R. E. (2008), «Deeper Into Divorce: Using Actor-Partner Analyses to Explore Systemic Differences in Coparenting Conflict Following Custody Dispute Resolution». *Journal of Family Psychology*, 22(1), 144-152.

- Sigal, A., Sandler, I., Wolchik, S. & Braver, S. (2011), «Do parent education programs promote healthy postdivorce parenting? Critical distinctions and a review of the evidence». *Family court review*, 49(1), 120-139.
- Skauli, G. Ø. (2009), «Evidensbasert praksis i familievernet». *Familievernets skriftserie* nr 1/2009
- Socialstyrelsen (2011), Interventioner för att förebygga och hantera föräldrars konflikter och tvister kring vårdnad, boende og umgänge. En systematisk översikt om effekter. Stockholm.
- Sommerschield, H. (2003), «Mestring som styrende begrep». I: Gjærum, B., B. Grøholt og H. Sommerschild (red.). *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 21-63.
- Snyder, D.K. & Halford, W.K. (2012), Evidence-based couple therapy: Current status and future directions. *Journal of Family Therapy*, 34(3), 229-249
- Stadelmann, S., Perren, S., Groeben, M., & von Klitzing, K. (2010), «Parental separation and children's behavioral/emotional problems: The impact of parental representations and family conflict». *Family process*, 49(1), 92-108.
- Stang, Elisabeth Gording (2014). Et barnevern i skvis mellom barnelov og barnevernlov. I L. Finstad og H. L. Mork (red.). *Motmæle*. En antologi til Kjersti Ericsson, Liv Finstad og Guri Larsen. Oslo: NOVUS forlag.
- Stang, E. G. (2013), «Når vi ikke får gehør i rettsapparatet har vi tapt på vegne av barnet». I: Søvig, K. H. Schutz, S. Eskeland, Rasmussen, Ørnulf. *Undring og erkjennelse. Festskrift til Jan Fridthjof Bernt 70 år*. Fagbokforlaget. s. 665-678.
- Statistisk sentralbyrå (2014), *Mekling for foreldre, 2013*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/meklingfam> [06.05.2015]
- St.meld. nr. 29 (2002-2003), Om familien - forpliktende samliv og foreldreskap
- Strandbu, A. (2011), Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sullivan, M. J. (2013), «Parenting Coordination: Coming of Age?». *Family Court Review*, 51(1), 56-62.
- Sørli, H. E. (2012), *Barnevernet og skilsmissebarnet: Praksisfeltets samhandling og barneperspektiv*. Masteroppgave i sosialt arbeid og helsevitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Thuen, F. (2013), «Fortsatt foreldre etter samlivsbrudd. Hvordan redusere foreldrekonflikter?». *Oppvekstrapporten 2013*. Bufdir. Side 192-201.
- Vallesverd, V. U. (2009), Fingrene av fatet? En studie av barneverntjenestens tematisering av og arbeid med konflikter mellom foreldre. Masteroppgave i barnevern. Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Vannebo, A. (2010), «Mekling trenger tid – Intervju med Odd Arne Tjersland». *Tidsskrift for Norsk Psykolog Forening*, 47, (8), 758-759.
- Wadsworth, M.E. & Markman, H.J. (2012), Where's the action? Understanding what works and why in relationship education. ». *Behavior Therapy*, 43, 99-112
- Whitehurst, D. H., O'keefe, S. L., & Wilson, R. A. (2008), «Divorced and separated parents in conflict: Results from a true experiment effect of a court mandated parenting education program». *Journal of Divorce & Remarriage*, 48(3-4), 127-144.
- Wiik, K.A., Kitterød, R.H., Lyngstad, J. og Lidén, H. (2015), *Samarbeid mellom foreldre som bor hver for seg*. Rapport 2015/1, Statistisk sentralbyrå.
- Wolchik, S. A., Sandler, I. N., Tein, J. Y., Mahrer, N. E., Millsap, R. E., Winslow, E. & Reed, A. (2013), «Fifteen-year follow-up of a randomized trial of a preventive intervention for divorced families: effects on mental health and substance use outcomes in young adulthood». *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 81(4), 660-673.
- Ådnanes, M., Haugen, G.M.D., Jensberg, H., Rantalaiho, M. og Husum, T.L. (2011), Evaluering av mekling etter ekteskapslov og Barnelov - Er meklingsordningen tilstrekkelig innrettet mot de vanskelige sakene, opplever foreldrene mekling som nyttig, og er barnets beste en rettesnor for avtalen? SINTEF Teknologi og samfunn. Trondheim: SINTEF
- Aas, G. (2009), Polititngrep i familiekonflikter: en studie av ordenspolitiets arbeid med familiekonflikter/familievoldssaker i Oslo. Dr. gradsavhandling, Det juridiske fakultetet, Universitetet i Oslo.

Norges forskningsråd

Drammensveien 288
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Design omslag: Design et cetera AS
Trykk: 07 Media/Forskningsrådet
Opplag: 250

Oslo, januar 2016

ISBN 978-82-12-03477-8 (trykk)
ISBN 978-82-12-03478-5 (pdf)

Publikasjonen kan bestilles og lastes ned på
www.forskningsradet.no/publikasjoner